

РАДІСТЬ

ПІСНЯ

Соковита радість наливає
Через вінця площі і серця —
Радістю обвите перше мая
Переможно йде по вулицях.

Проростає квітами на вітах,
Розпускає молоді бруньки
І в очах відблиском теплим світить,
І струмує в стискові руки.

В подихах уквітчаних заводів,
В гуркоті танкет і тракторів,
В пісні першотравня, що заводить
Рій птахів сталевих угорі.

Зеленіють вулиці знайомі
Незнайомим шелестом дерев —
Прапорів над нами свіжий гомін
Перед нами — танків грізний рев.

Вище й вище птиці наші линуть
Пробивають неба непокірний дах —
Неповторні, захватні хвилини
Відгуком лунають по світах.

Теплі хвилі линуть з криг холодних,
Де тріпоче наш червоний стяг —
Радісна, незборена, незломна
Пісня Арктики лунає і зроста.

Скорені суворі океани,
Лет героїв крізь сніги шумить —
Кинув погляд радісний в останнє
На свій табір непоборний Шмідт.

Наше все — повітря, води, землі,
І могутність нашу чуем ми.
І зумієм наших сходів зелень
Захистити своїми грудьми.

Хочемо сміятись, танцювати,
У цих хвилях нашої весни —
На нових летіти стратостатах,
Будувати нові К-7,

Хочемо співати і сміятись,
Бо пружкий наш крок, несхибна наша путь,
І в веселім ході демонстрацій
Мудрість і геройство йдуть.

Широко розкриті наші очі,
Перед нами — втілена мета —
веде нас непохитно й точно
Наш любимий мудрий капітан.

І гремить на всесвіт перше мая
Наших днів, героїв наших ер —
Радістю цвіте і розцвітає
Зеленіє весь СРСР.

1919

РОМАН

Продовження¹

Всю дорогу до Нью-Йорку Джо просидів у вагоні для курящих, дивлячись у вікно на ферми, станції, реклами та брудні вулиці фабричних міст у штаті Джерсі під ливним дощем, і все, що він бачив, нагадувало йому Дел і місця в околицях Норфолку, й щасливі часи дитинства. Прибувши на Пенсільванський вокзал у Нью-Йорку, він відразу здав свій чемодан на схорону й пішов Восьмим Авеню, блискучим від дощу, на ріг вулиці, де жила Дженні. Він здумав, що краще спершу протелефонувати їй, і подзвонив з сигарної крамниці. Голос її прозвучав якось сухо, вона сказала, що зараз — невільна і зможе побачитися з ним тільки завтра. Він вийшов з телефонної будки й пішов вулицею, не знаючи, куди подітися. Під пахвою в нього був пакунок з парою іспанських шалей, що їх він купив для неї та для Дел в останню свою подорож. У нього був такий поганий настрій, що він хотів був кинути шалі в рівчак, але, роздумавшись, пішов до схоронної камери на вокзасі й поклав їх у чемодан. Потім пішов у зал очікування і закупив люльку.

Сто чортів, йому треба випити. Він поїхав на Бродвей і пішов до Юніон-Скверу, спиняючись біля кожного приміщення, яке скидалося на саули, але йому ніде не хотіли давати горілки. Юніон-Сквер був увесь освітлений і заліплений флотськими вербувальними плакатами. Велика дерев'яна модель панцерного корабля заступала один бік майдану. Там стояв натовп навколо молодої дівчини, одягнутої моряком, яка виголошувала промову про патріотизм. Знову пішов холодний дощ і натовп розсипався. Джо пішов вулицею й зайшов у трактир під назвою „Стара ферма“. Він мабуть здався знайомим буфетчикові, бо той сказав „алло“ й налив йому віскі.

¹ Початок див. „Червоний Шлях“ №№ 1, 2-3, 4, 5, за цей рік.

Джо розбалакався з двома хлопцями з Чікаго, що пили віскі пивними кухлями. Вони сказали, що ця балачка про війну — облудна пропаганда, і що коли робітники перестануть працювати на військових заводах, де виробляються гранати для того, щоб відривати голови іншим робітникам, то ніякої проклятої війни не буде. Джо сказав, що вони, враг їх побери, кажуть правду, але ж подумайте сами, які великі гроші там можна заробити. Хлопці з Чікаго сказали, що вони самі працювали на військовому заводі, але тепер вони з цим покінчили, хай йому абищо, і що коли робітники заробляють кілька зайвих доларів, то це значить, що военні спекулянти одержують зайві мільйони. Вони сказали, що росіяни вчинили добре, зробивши революцію та пострілявши проклятих спекулянтів, і що те саме трапиться й в Америці, якщо тут не вживуть заходів — та це й краще було б, враг його візьми. Буфетчик перехилився до них через прилавок і сказав, що їм не слід так говорити, бо люди подумують, що вони — німецькі шпигуни.

— Але ж ти сам німець, Джорж, — сказав один з хлопців. Буфетчик почервонів і сказав:

— Ім'я нічого не значить... Я — американський патріот. Я кажу це для вашої користі. А коли ви хочете сісти в тюрму, що ж, я не стану вам на заваді.

Але, він почаствував їх за свій рахунок і Джо здалося, що він погоджується з ними.

Вони розпили ще пляшку і Джо сказав, що все це — правда, але що в бісового батька поробиш? Хлопці сказали, що можна прилучитися до спілки „Індустріальних робітників Світу“, одержати червону картку й бути класово-свідомим робітником. Джо сказав, що ця справа годиться тільки для чужоземців, але якби хтонебудь заснував партію для боротьби з спекулянтами та проклятими банкірами, то він би пристав на це. Хлопці з Чікаго почали дратуватися й сказали, що член ІРС такі ж білі, як і він, і що політичні партії — дурниця — що всі хлопці з півдня — штрейкбрехери. Джо відсунувся геть, і вже поглядав на хлопців, кого б із них першого вдарити, коли втрутився буфетчик. Він був товстий, але широкоплечий, і блакитні очі його дивилися недобре.

— Слухайте, волоцюги, — сказав він, — що я скажу вам: я, звичайно, німець, але хіба я за кайзера? Ні, він — наволоч, а я соціаліст, і живу тридцять років у Нью-Йорку, маю будинок, плачу податки, і я — добрий американець, але це не значить, що я воюватиму за банкіра Моргана, ні в якому разі. Я знаю американських робітників, членів соціалістичної партії тридцять років, і вони тільки те й роблять, що сваряться один з одним. Кожний сучий син вважає себе кращим за іншого сучого сина. Ви, ледацюги, забирайтеся звідси... час закривати. Я закрию приміщення й піду додому.

Один з Чикагських хлопців почав сміятися.

— Гаразд, Оскаре, це мабуть горілка вплинула на нас... Після революції все буде інакше.

Джо все ще хотів битися, але заплатив за випивку останньою кредиткою, і буфетчик, досі червоний від своєї промови, підніс до уст кухоль пива. Він здув з нього піну й сказав: „Коли я говоритиму так, то втрачу свою роботу“.

Всі потиснули один одному руки і Джо вийшов у вітряний дощ, що находив з північного сходу. Він знову пішов на Юніон-Сквер. Вербувальні промови скінчилися. Модель панцерника була темна. Пара обідраних хлоп'яп скулилася в затишку за вербувальним наметом. У Джо був паршивий настрій. Він спустився в підземку і став чекати поїзда на Бруклін.

У квартирі міссіс Ольсен було темно. Джо подзвонив і вона незабаром вийшла в стебнованому рожевому халаті й відчинила двері. Вона була сердита, що її збудили й вилаяла Джо за пияцтво, але дала йому койку й на ранок позичила п'ятнадцять доларів, щоб він трохи причепурився, поки одержить роботу на одному з пароплавів Судоплавного Бюра. Міссіс Ольсен виглядала стомленою й постарілою, вона казала, що їй болить поперек, і що вона вже не може впоратися зі своєю роботою.

Вранці Джо прилаштував їй у коморі кілька полиць і виніс купу сміття, а потім пішов у вербувальну контору Судоплавного Бюра, щоб записатися до офіцерської школи. Клерк за конторкою, що ніколи не бував у морі, задав йому купу ідіотських запитань, і сказав, щоб він прийшов через тиждень довідатися, яке вирішення буде на його прохання. Джо розгнівався, послав його до... й вийшов.

Він повів Джені вечеряти, а потім у театр, але вона говорила те саме, що й інші, й картала його за непристойні слова, отже він не дуже весело збув з нею час. Але шалі їй сподобалися, і він був радий, що їй так добре ведеться в Нью-Йорку. Розповіді про Дел він так і не встиг.

Провівши її додому, він не знав, куди подітися. Йому хотілося випити, але після вечора з Джені та всього іншого в нього нічого не лишилося від п'ятнадцяти доларів, позичених у міссіс Ольсен. Він пішов до відомого йому салуну на Десятім Авеню, але салун був уже закритий: заборона на час війни. Тоді він пішов назад до Юніон-Скверу, може той хлопець Текс, що його він бачив, коли йшов з Джені через сквер, досі сидить там, і він зможе з ним побалакати трохи. Він сів на лаві супроти бутаферського панцерника й став розглядати його: не погана робота. Сто чортів, шкода, що я ніколи не бачив, як там у середині, в справжньому панцернику, — думав він, коли Текс опустився на лаву поряд з ним і поклав йому на коліно руку. Ледве Текс доторкнувся

до нього, як Джо зрозумів, що цей хлопець йому не подобається, очі в нього посаджені надто близько одне від одного.

— Чому ти такий кислий Джо? Мені казали, що ти складаєш іспити.

Джо кивнув, нахилився і обережно сплюнув собі між чейзівків.

— Що ти скажеш про цю модель панцерника — дуже гарна, правда? Їй богу, ми щасливі, що не воюємо з німцями в траншеях десь за морем!

— О, я зовсім не від того, — пробурчав Джо, — мені плювати.

— Слухай, Джо, у мене наклеюється одне дільце. Правда, мені не слід би ляпати про це скрізь, але ти ж — хороший хлопець. Я знаю, що ти не розкажеш нікому. Я без роботи вже два тижні, щось не гаразд з моїм шлунком. Розумієш, я зовсім хворий, слово честі. Я не можу більше працювати на важкій роботі. Мене годувала одна знайома дівчина. Так отож, я сидів на лаві в цьому сквері, коли добре одягнений хлопець підсів до мене й розбалакався зі зною. Він здався мені одним з тих фертиків, що шукають підходящого товару, розумієш? Ну, думаю, це йому вскочить у копійку, бо й справді, сто чортів, що ж робити, коли я хворий, і не можу працювати?

Джо сидів, відкинувшись, витягши ноги й засунувши руки в кишені, і пильно дивився на обрис панцерника на тлі будинків. Текс говорив швидко, нахилиючи своє лице до лица Джо. — Виявилось, що сучий син — шпигун. Ну й злякався ж я! Таємний агент, його начальник — Бернс... він вистежує червоних, дезертирів, німецьких шпигунів, хлопців, що не вміють тримати язик за зубами.

— І що ж — він пропонує мені роботу, двадцять п'ять доларів на тиждень, якщо я працюватиму як слід. І все, що я маю робити, — це вештатися всюди та слухати, що люди говорять, румумієш? Коли я почую щонебудь не сто-процентне, я переказую про це начальникові, а він уже розбирає справу. Двадцять п'ять доларів на тиждень, та ще й служба на користь батьківщини, а якщо я потраплю в яку історію, Бернс визволить мене... Що ти скажеш про такий заробіток, Джо?

Джо звівся на ноги. — „Мені час у Бруклін“, — „Зачекай... Бачиш, ти завжди добре ставився до мене. Ти згодний, я бачу це, Джо... Я зведу тебе з цим хлопцем, коли хочеш. Він славний хлопець, освічений, і всяке таке інше, і знає, де можна добути досхочу горілки та дівчат, якщо тобі цього захочеться“. — „Сто чортів, я піду в море, далі від цього г-а“ — сказав Джо, повернувшись спину й пішов до станції підземки.

Його голос був за три тисячі миль звідси він все хотів встати з ліжка щоки йому були яскраво рожеві він задихався ні хлопче ти краще лежи спокійно ми не хочемо щоб ти ще більше застудився тим то мене й надіслали сюди доглядати тебе й стежити щоб ти не вставав з ліжка

кімната з круглою як бочка стелею вся дхне пропасницею ванною та карболкою хворі італійці надворі сирена повітряної тривоги в кошмарі

(Мостре вузлова станція і місячне світло на Бренті й центральний госпіталь і тимчасовий склад амуніції

карболове сине місячне світло)

він все намагався встати з ліжка хлопче ти краще лежи спокійно його голос був у Міннезоті та хіба ж ви нерозумієте що чоловікові треба встати у мене побачення розглянути важливу справу тим людям ніколи не слід би так залежуватися в ліжку я втрачу свій клад Ради бога чи не думаєте ви що я вже зовсім банкрот?

хлопче тобі треба лежати спокійно ми в госпіталі в Мостре у тебе невеличка пропасниця від неї тобі здається все чудним

та облиште ж чоловіка! Ти в одній банді з ними ось у чім річ я знаю вони прийшли обікрати мене вони думають що я ідіот молокосос що вкрав гроші я покажу їм я відірву їм їхню прокляту головешку

моя тінь на склепінні велетенська й незграбна тремтить і коливається від однієї свічки що бризкає червоним у сиру карболову зимову ніч у госпіталі над тінню на койці треба його тримати за плечі класти на ліжко Карлі здоровий хлопець не зважаючи на (чуються їхні мотори зараз вибухнуть антиповітряні батареї мабуть чудово там у місячному світлі далеко від смороду карболки та вбиралень та хворих італійців)

знову сідаю й припалюю папіросу від свічки він ніби спить дихає дуже важко дихають запалені легені можу чути свій подих і стук води в крані лікарі та санітари всі внизу в захистку від повітряного нападу їм не чути навіть стогону хворого італійця

господи невже хлопець умирає?

вони вимкнули свої мотори маленькі барабани у мене

у вухах напевне через це їх називають барабанними (там угорі в синьому місячному сяйві австрійський спостерігач сягає рукою до шнура щоб перекинути віз з яблуками) вогник свічки тихо стоїть у повітрі

Іє цього разу але бам у бік голови збудив Керлі і брязкіт шибок у вікнах нагорі свічка затремтіла але не погасла склепіння коливається від моєї тіні і тіні Керлі чорт він сильний у голові повно гарячкового чаду хлопче тобі треба лежати в ліжку (вони таки перекинули віз з яблуками) склали шрапнелі падають як град надворі хлопче тобі треба знову лягти на ліжко.

але в мене побачення боже мій милий чи не скажете ви як мені потрапити знову до своїх згляньтесь батечку я не мав на думці цього це я про тих про всіх голос розходиться стогоном я знову підтягую ковдру йому до підборіддя знову запалюючи свічку знову закурюю папіросу, знову дивлюся на годинник мабуть скоро день десять годин мене не змінять до восьмої.

оподаль голос підноситься все вище й вище й налітає як сирена повітряної тривоги аяйоуту.

КІНОХРОНІКА XXV

частини генерала Першінга сьогодні захопили ферму Бель-Жуайзе і південні околиці лісу Лож. Американців зустріли тільки незначним кулеметним вогнем. Цим просуванням мають випрямити лінію фронту. Крім цього, наші дії по фронту сьогодні полягали головним чином у артилерійському вогні та бомбардуванні. Роз'їзди оперують навколо Беллуне, випередивши потік союзників, що летиться крізь прохід Кверо в районі Грапна.

ПОВСТАЛІ МАТРОСИ НЕ БОЯТЬСЯ СОЮЗНИКІВ

*Bonjour ma cherie
Comment allez vous
Bonjour ma cherie
Як живеться тобі ?*

після довгої наради з військовим та державним секретарями президент Вільсон повернувся у Білий Дім сьогодні надвечір, як видно дуже вдоволений, що події весь час розвиваються так, як він передбачав.

*Avez vous fianceé ? Cela ne fait rien
Voulez vous conchez avec moi ce soir ?
Слухай, маленька, комбьен ?*

ДОПОМАГАЙТЕ ДЕПАРТАМЕНТОВІ ПОСТАЧАННЯ ВИКРИВАЙТЕ СПЕКУЛЯНТІВ

лорд Роберт, права рука міністра закордонних справ Больфура, додав: — „коли ми переможемо, відповідальність за судьби Америки та Великобританії лежатиме не тільки на уряді, а й на всьому народі“. Поява червоного прапора на наших вулицях є ознака розгнузданості, сваволі і анархічних, антидержавних настроїв, так само як чорний прапор є символ усього огидного.

тут мені, як шурові в млині, добре сьогодні другого жовтня. У неділю я брав участь в бою і мене поранило кулеметною кулею в ліву ногу над коліном. Я в центральному госпіталі і мені дуже гарно. Я пишу лівою рукою, бо моя права рука в мене під головою.

БІРЖА МОГУТНЯ, АЛЕ ДІЯЛЬНІСТЬ ЇЇ ОБМЕЖЕНА

*Колись я наважусь і вб'ю горніста
Колись його мертвим знайдуть в траві
Я сурму у нього виверу, виверу
і розтопчу її в кину в прірву
і потім
у ліжку пролежусь весь вік.*

ІНДІАНЬСКИЙ ДОН-КІХОТ

Гіббен, Пекстон, журналіст, Індіанаполіс, штат Індіана, 5-го грудня 1880 р. — син Томаса Ентрекіна та Джінні Мерріл (Кетчем) Г.; бакалавр мистецтв, Принстон, 1903; магістер мистецтв, Гервард І 04.

В ті роки, коли Гіббен підростав, усі на середньому заході були стурбовані: щось було не гаразд з Американською Республікою; може це Золотий Стандарт, Привілей, Капіталовкладення, Уолл-Стріт?

Багаті багатшали, бідні біднішали, з дрібних фермерів видушували всі соки, робітники працювали по дванадцять годин на день — і їм вистачало тільки на прожиток; прибутки були для багатих, закон був для багатих, фараони були для багатих;

чи ж для цього пілігріми пробивалися крізь шторм, обсипали індію, що тікали, дробом із своїх мушкетонів,

і будували кам'яні ферми нової Англії,

чи ж для цього піонери перевалили через Аппалахські гори,

з довгими мислівськими рушницями на худих спинах,
з жменю зерна в кишені шкіряної куртки,

чи ж для цього індіанські хлопці застрелили Джонні Реба
й зробили чорних людей вільними?

Пекстон Гіббен був маленький заводіяка, і належав до однієї з найкращих сімей (у Гіббенів була оптова мануфактура на торгівля в Індіанapolisі); у школі багаті діти не любили його, бо він водився з бідними дітьми, а бідні діти не любили його, бо батьки його були багаті, але він був найкращий учень у Шорт-Рідж-Гай, редагував шкільну газету, перемагав у всіх дебатах.

У Принстоні він був типовим „молодим студентом, редагував „Гигр“, не крився, що любить залицятися до дівчат, блискучо склав іспити і був більшом на оці для всіх святенників. Звичайно блискуча молодь його класу й стану обирає для себе юридичну кар'єру, але Гіббен мріяв про мандрівки і романи à la Байрон та де-Мюссе, коніфотні пригоди у чужих краях, отже тому, що його сім'я була одна з найкращих в Індіані і підтримувала дружні відносини з сенатором Веверіджем, він одержав посаду в дипломатичному корпусі.

3-ій секретар і 2-ий секретар Американського посольства в С.-Петербурзі і Мексика-Сіті 1905—1906 р. р., — другий посол і повірений у справах, Богота, Колумбія, 1908-9 р. р., — Гаага й Люксембург—1909—12 р. р. Сант-Яго де Чілі—1912 р. (пішов у відставку).

Пушкін замість Мюссе; С.-Петербург — романтика молодого денді:

позолочені шпилі під платиновим небом, крижаносіра Нева, бистра й глибока під мостами, де дзвенять дзвіночки саней; поворот з Островів з коханкою великого князя, найвродливішою найзалюбливою співачкою неаполітанських вуличних пісень.

Пачка карбованців на тіл у високій кімнаті, де блищать юстри, моноклі, діаманти на білих плечах;

білий сніг, білі скатерті, білі простирадла,

кахетинське вино, горілка, свіжа, як щойно скошене сіно, астраханська ікра, осетер, фінська лососина, лапландські куріпки і найвродливіші в світі жінки;

але настав 1905-ий рік, якось уночі Гіббен вийшов з посольства і побачив червоне палахкотіння на втопаному снігу Невського.

і червоні прапори,

кров, замерзлу в коліях, кров, що сочилася по трамвайних рейках;

він побачив кулемети на балконах Зимового палацу, козаків, що нападали на беззбройний натовп, що жадав миру, хліба та трохи свободи,

чув гортанне ревіння російської марсельези,

якийсь упертий струмінь повстання спалахнув у старій американській крові, він цілу ніч ходив по вулицях з революціонерами, скомпромітував себе в посольстві

і його перевели у Мексика-Сіті, де ще не було революції тільки пеони, попи і тиша великих вулканів.

Сієнтіфікоси¹ обрали його членом жокей клубу,

де у величному будинку з синіх пубельських кахоль він програв на рулетці всі свої гроші й допоміг друзям розпити останні ящики шампанського, що залишилися від Кортцевого погрому.

Повірений у справах у Колумбії (він ніколи не забував, що зобов'язаний своєю кар'єрою Беверілжеві; він палко вірив у Рузвельта, у справедливість та реформу, у закони проти трестів, у велику Палицю, що розполохає хабарників та злочинців-багатіїв, і забезпечить для звичайної людини те, що їй належить), він допоміг інсценувати революцію, що відняла зону каналу у єпископа Боготи; згодом він боровив Рузвельта — під час Пулітцерівського процесу про клевету; він був прогресист, вірив у канал та в Т. Рузвельта.

Його зіпхнули в Гаагу, де він спав на тьмяних засіданнях Міжнародного Трибуналу.

В 1912-му році він покинув дипломатичну службу й повернувся додому агітувати за Рузвельта,

добувся до Чикаго вчасно, щоб почути, як з'їзд співав у Колізеї „Вперед, христові воїни“, серед тиску голосів та вигуків він почув тупіт російської марсельєзи, похмуру мовчанку мексиканських пеонів, колумбійських індіанців, що чекають визволителя, у відгомоні гімну він чув розмірені такти Декларації Незалежності.

Балачки про спеціальну справедливість вичерпалися. Т. Рузвельт був флюгер, як і всі інші, Американський Олень був набитий такою самою тирсою, як і ДОП.

Пекстон Гіббен виставив у Індіані свою кандидатуру до Конгресу як прогресист, але Європейська війна одвернула увагу публіки від соціальної справедливості.

Військор „Щотижневика Колльєра“ 1914-15 р. р. штатний кореспондент „Ассошіейтед Пресс“ у Європі 1915—17 р. р., військор „Щотижневика Леслі“ на Близькому Сході і секретар Російської Комісії Допомоги Близькому Сходу, червень—грудень 1921 р.

В ті роки він зовсім забув про ліловий шовковий халат дипломата, туалетне приладдя з слонової кості, маленькі tête-à-têtes з великими княгинями,

¹ „Партія вчених“ — реакційна партія в Мексичі.

він поїхав у Німеччину секретарем Веверіджо, бачив, як німецька армія відбивала крок, ідучи через Брюсель, бачив Пуанкаре, що йшов довгими, рокованими на руїну галереями Вердена між шерегами злих, напівповсталих солдатів у сивом, бачив гангренозні рани, холеру, тиф, маленьких дітей з опухлими від голоду животами, червиві трупи, що лишилися після сербського відступу, п'яних союзних офіцерів, що ганялися по сходах за хворими голими дівчатами в борделях Салоніків, солдатів, що грабували крамниці та церкви, французьких та англійських матросів, що билися пивними пляшками в барах;

походжав по терасі з королем Константином під час бомбардування Афін, бився на дуелі з членом французької комісії, який підвівся й вийшов з ресторану, коли якийсь німець сів за стіл обідати у „Великобриганії“. Гіббен вважав дуель за жарт, аж поки всі його друзі почали надівати циліндри; він став і дозволив французові двічі вистрелити в себе, а потім вистрелив в землю; в Афінах, як і всюди, він весь час потрапляв у різні історії, хирний заводіяка, що завжди був готовий обстоювати своїх друзів, знедолених, або якусь ідею, надто необачний, щоб побудувати для себе сходи респектабельної кар'єри.

Чин 1-го лейтенанта ФА листопад 27—1917 р.; капітана, травень 31—1919 р.; служив у військовочучбових таборах, Грант; у Франції в 332-му піхотному полку; фінансовий відділ—головного Інтендантського Управління; в генеральн. шт. на посаді ген. інспект. Американського Експедиц. Корпуса; у відставці з 21 серпня 1919 р.—капітан Червоного Хреста, лютий 7—1920 р: знову в армії, лютий 7—1925 р.

Війна в Європі була кривава, брудна, безглузда, а війна в Нью-Йорку викрила таке глибоке болото підлоги та лицемірства, що кожний, хто бачив все це, ніколи більше не зможе почувати себе так, як до війни, у військових навчальних таборах було інакше, хлопці вірили у світ, відвойований для Демократії, Гіббен вірив у Чотирнадцять пунктів, він вірив у Війну для закінчення Війни.

У складі військової місії в Арменії, серпень—грудень 1919 р: штатний коресп. „Чікаго Трібюн“ у Європі; у складі Комітету Допомоги Близькому Сходу 1920—22 р. р.; секрет. Російської комісії Червоного Хреста в Америці 1922 р; віце-дирек. Нансенової місії 1923 р.; секрет. американської комісії допомоги російським дітям, квітень 1922 р.

У рік голоду, холери, тифу Пекстон Гіббен поїхав у Москву з комісією допомоги.

В Парижі досі торгувалися за ціну крові, сварилися над іграшковими прапорами, річковими кордонами на рельєфних картах, історичним призначенням народів, а тим часом за лаштунками випробувані майстри підрядів, Детердінги, Захарови, Стімменси сиділи тихо та дбали для себе сировину.

*У Москві був порядок,
У Москві була робота,
У Москві була надія;*

Марсельеза 1905-го р., вперед христові воїни 1912-го р., похмура пасивність американських індіанців, піхоти, що чекає смерті на фронті, все це чулося у великому могутньому гримінні Марксового „Інтернаціоналу“.

Гіббен вірив у новий світ.

Знову в Америці.

Хтось добув фотографію, де був знятий капітан Пекстон Гіббен, коли він клав вінок на могилу Джона Ріда; його хотіли викинути з Червоного Хреста.

У Принстоні, на двадцятирічних зборах його випуску, його співучні намагалися лінчувати його; вони були п'яні і може то був тільки школярський жарт, що спізнився на двадцять років, але вони вже накинули були йому петлю на шию,

немає більше місця в Америці для реформ, немає більше місця для старих лозунгів: соціальна справедливість, прогрес, повстання проти гніту, демократія; загнуйте червоних,

*не давайте їм грошей,
не давайте їм роботи!*

Член Ліги американських письменників, товариства учасників колоніальних воєн, ветеранів закордонних воєн, Американського легіона; член Королівського та Американського географічних товариств; кавалер російського ордена Св. Станіслава, грецького ордена Спасителя, японського ордена Святого Скарбу. Клуби Принстонський, Журналістів, Громадянський (Нью-Йорк).

Автор: Константин і грецький народ, 1920; Голод у Росії, 1922; Генрі Уард Бічер, американський портрет, 1927, пом. 1929 р.

КІНОХРОНІКА XXVI

ЄВРОПА НА ВІСТРІ НОЖА

*Tout le long de la Thamise
Nous sommés alles tout les deux
Touter l'heure exquise*

в таких обставинах здається дивним, що Департамент юстиції ставиться з явною прихильністю до тих, що ухилилися від мобілізації з поблажливостю до засуджених анархістів, і з чимсь дуже подібним до байдужості — до переважної більшості тих досі неув'язнених і невисланих на протязі кількох років після організації Стальної Корпорації Сполучених Штатів Уолл-Стріт займалася виміром кубічних ярдів води, вприснутої у капітал

ПІСЛЯ ЗАКРИТТЯ НАСТАЛО ПОЖВAVЛЕННЯ ЗІ СТАЛЛЮ

*Куди ми хлопці йдемо звідсіля
Куди ми йдемо із міста
Війна розвинула добрихну промисловість]
Світзачі з Гарлема ми йдемо
у Дажерсі - Сіті на пристань*

перемога у війні так само залежить від індустріальних робітників, як і від солдатів. Наше дивовижне досягнення у День Незалежності, коли ми спустили на воду сто пароплавів, показує, що ми можемо домогтися ще більшого успіху, якщо ми візьмемося до роботи з справжнім патріотичним запалом

САМАРІТЕНСЬКІ КУПАЛЬНІ ЗАТОПЛЕНО ПОВІДДЮ СЕНИ

*Нехай я не знаю
За що ця війна
З'ясується швидко
Для мене вона.
Тому — моя любов
Витри сльозу
Я тобі в подарунок
Царя привезу
І турка добуду
І Кайзера теж
Якого ще подвига
Від мене ти ждеш*

ПІСЛЯВСЕННІ ПЛАНИ ЕКСПЛОАТАЦІЇ ВУЛКАНІЧНИХ СИЛ ЕТНІ

старовинне місто в сутінках, навіть у неділю не дзвонять по церквах.

*Куди ми хлопці йдемо звідсіля
Куди ми йдемо із міста*

РІЧАРД ЕЛСВОРТ САВЕДЖ

У Фонтенебло, вишикувані у сквері перед палацом Франциска I-го, вони вперше побачили великі сірі „фіати“ — санітарні автомобілі, якими вони мали їздити. Скайлер прийшов і розповів їм, як він розбалакався з шоферами-французами, від яких вони приймали машини, — вони зараз люті як чорти, бо ж їм тепер треба повертатися на фронт. Вони запитували, якого чорта американці замість того, щоб сидіти дома та пильнувати свої справи, їдуть сюди й заповнюють тут усі теплі місця? Увечері чота розташувалася на квартирах у невеличкому містечку в Шампані — у критих толем і пропахлих карболкою бараках. — Виявилось, що того дня було четверте Липня, отже квартирмейстер розпорядився видати на вечерю шампанського, а потім прийшов генерал з білими моржавими баками і виголосив промову про те, як з допомогою *Amerique heroique* буде забезпечено *la victoire* і запропонував тост на честь президента Вільсона. Командир чоти Біль Пікербокер підвівся, трохи нервуючись, і виголосив тост на честь *la France heroique*, героїчної П'ятої Армії та *la victoire* на різдно. Феєрверк улаштували боші, вони зробили повітряний рейд, що примусив усіх втекти до бомбозахисту.

Ледве вони спустилися вниз, Фред Семмерс сказав, що тут страшенно смердить і що йому хочеться випити, і разом з Діком пішов шукати шинку, тримаючись попід стріхами хат, щоб уникнути випадкових шрапнельних скалок з зенітних гармат. Вони знайшли невеличкий бар, повний тютюнового диму та французьких солдатів, що співали *La Madelon*. Всі присутні голосно привітали їх, і відразу запропонували дюжину стаканів. Вони вперше закурили „*caporale ordinaire*“ і всі пили з ними, так що коли шинок закрився і сурми заграли сигнал, який у французів відповідає нашій вечірній зорі, вони пішли, злегка похитуючись, чорними вулицями, рука в руку з двома французами, що пообіцяли знайти їм їхні квартири. Французи казали, що війна — паскудство, а перемога — мерзенна брехня і жадібно допитувалися, чи знають щонебудь *les americains* про *la revolution en Russie*. Дік сказав, що він пацифіст, і готовий обстоювати всі засоби, якими можна спинити війну, отже вони дуже значливо потисли один одному руки й забалакали про *la revolution* і *on mondial*¹.

Коли вони вже лежали по своїх койках, Фред Семмерс раптом підвівся, закутавшись у ковдру й сказав своїм курйозним урочистим тоном: — „Хлопці, це не війна, це чортове божевілля“.

У їхній чоті було ще два хлопці, що любили пити вино та цвенькати сяк-так по французьки: Стів Уорнер гарвардський

¹ Світова революція.

студент та Ріллі, першокурсник з Колумбії. Вони всюди блукали вп'ятьох, вишукуючи по околицьніх селах шинки, де можна було дістати омлет та печені яблуки, і обходили щовечора пивниці; їх почали називати гренадиною¹ гвардією. Коли чота рушила на Вуа-Сакре під Верденом і розквартирувалася на три дощових тижні в невеличкому зруйнованому селі, що звалося Еріз-ла-птіт, вони поставили свої койки поруч у кутку старого напівзруйнованого амбара, куди їх загнали. Дощ не переставав ні вдень, ні вночі; цілий день і цілу ніч повз них лізли ваговози крізь глибокий рідкий глей дороги, везучи людей та боеприпаси у Верден. Діл часто сидів на своїй койці, дивлячись крізь двері на розгойдані заляпані болотом обличчя молодих французьких солдат, що їхали в наступ, п'яні, очайдушні, вигукуючи *à bes deurre, mort an waches, à bos la geurre*². Якось у амбар несподівано увійшов Стів, обличчя його над мокрим плащем було бліде, очі мигтіли, і він сказав тихо: „Тепер я знаю, як у часи терору виглядали вози, на яких везли засуджених на смерть, оце ж вони і єсть, оті вози“.

Дік з полегшенням переконався, коли вони нарешті виїхали на лінію вогню, що він боїться не більше, ніж інші. Виїхавши вперше на свій пост, він і Фред заблудилися в потрошеному артилерійськими набоями лісі, і саме намагалися вивести автомобіль на невеличкий нагорбок, голий, як поверхня місця, коли три набой з австрійської 88-міліметровки просвистіли над ними, неначе три удари батою. Вони й сами не знали, як зскачили з машини в рів, але коли рідкий блакитний дим, що пахтів мигдалем, розійшовся, вони обидва лежали ницьма в болоті. Фред зовсім розклеївся і Дікові довелося обняти його й весь час шептати над вухо: „— отямся, хлопче, нам треба звикнути до цього. Отямся, Фред, зараз ми одуримо їх“. Вся ця пригода йому здалася смішною, і він весь час сміявся, їдучи понад дорогою до спокійнішої частини лісу, де перев'язочний пункт догадалися розташувати якраз перед батареєю 405-ї ділянки, так що кожний постріл з гармати мало не викидав поранених з койок. Одвізши поранених у розподільник, вони повернулися в роту й продемонстрували товаришам три зазубрених діри, пробитих скалками набойів у борту машини.

На другий день почалася атака і контратака, і заслонний вогонь, і велика газова атака; три дні рота працювала по двадцять чотири години і під кінець у всіх оказалась дизентерія і розладналися нерви. Одного хлопця контузило, хоч він був дуже боязкий і не їздив на лінію, і довелося відіслати в Париж. Двоє інших довелося евакуювати через ди-

¹ Гренадин — напій, що виготовляється з гранат.

² Геть війну, смерть м'резотникам.

зентерію. Гренадинова гвардія пройшла крізь атаку щасливо, тільки Стів та Ріплі якось уночі трохи нюхнули гірчичного газу на П2 і блювали щоразу, коли брали щонебудь у рот.

Вони відпочивали двадцять чотири — години й сходилися тоді в невеличкому саду в Ресікурі, де була їхня база. Сад прилягав колись до рожевої вілли, але вілла була потрошена на порох, так ніби велика нога наступила на неї. Сад зацілів, тільки заріс бур'яном без догляду, троянди саме були в цвіту, а метелики та бджоли гули навколо квіток сонячними вечорами. Спершу гудіння бджіл здалося їм віддаленим *argziwés*¹ — і вони попадали животами на землю, почувши його. Посеред саду був колись цементовий басейн і вони частенько сиділи в'нім, коли німцям раптом сходило на думку обстріляти дорогу та міст поблизу. Обстріл повторювався регулярно тричі на день, а в інтервалах можна було трохи навіть погуляти. Хтонебудь із них застоював черги у похідній крамниці й купував для всіх південнофранцузьких днів та шампанського по чотири п'ятдесят за пляшку. Потім вони скидали сорочки, якщо було сонячно, і підсмажували собі спини та плечі, і сиділи в сухому басейні, смакуючи дині та п'ючи тепле сидрове шампанське, і розмовляючи про те, як вони повернуться до Штатів і заснують підпільну газету на зразок „La livre Belgique“, щоб розповісти народові, що таке війна.

Найбільше Дікові вдобався в саду маленький відхідник, що нагадував йому відхідники на фермах Нової Англії, з чисто вишаруваним сидінням і півмісяцем у дверях, крізь який сонячними днями сюди й туди з заклопотаним безумінням літали оси, що гніздилися у стелі. Він сидів там, коли йому болів живіт, дослухаючись до тихого гомону своїх друзів, що розмовляли у висохлому басейні. Стоячи у відхіднику і підтираючись кількома старими, пожовклими листками „Petit Joarnall“ за 1914 рік, що досі висіли на гвіздку, і слухаючи їхні голоси, він почував себе щасливим, так ніби то була його батьківщина. Одного разу він повернувся у басейн, заціпаючи пояс, і кажучи: „Знаєте, я думав про те, як чудово було б, якби можна було реорганізувати клітинки свого тіла у якийсь інший організм... таке паскудство — бути людиною... я хотів би бути котом, гарненьким, безтурботним хатнім котом, що сидить біля вогню“.

— Ще б пак, — сказав Стів, беручи сорочку і одягаючи її. На сонце набігла хмарка і враз стало холодно. Канонада була тиха й далека Дік раптом почув себе самотнім, йому стало холодно.

— Ще б пак, адже зараз просто соромно бути людиною. Я присягаюся, присягаюся, що мені соромно бути людиною...

¹ Набій, що потрапив у ціль.

Потрібна якась величезна хвиля надії, може революція, щоб я знову став поважати себе... Господи, які ми паскудні, жорстокі, злі, безсловесні малпи!

— Ну, якщо ти хочеш поважати себе, Стів, і щоб ми, інші малпи, теж поважали тебе, чому б тобі не збігати тепер, поки ще не почали стріляти, за пляшкою шампанської водички? — сказав Ріплі.

З англійської переклав *В. Мистик*

Продовження буде

НАД РІКОЮ ОРЕСОЮ

ПОЕМА

Закінчення ¹

VI

До радгоспу Сосни ²
Рейки через війка
Це, бач, із Комуни
Йде вузькоколія.

Провели ударно
На дзвінкім обшарі
Ще в минулу зиму
Ї комунари.

Не було в них спеців,
Ані там прорабів,
Самі ж вони знали
Інженерство слабо.

Знали тільки добре:
Чугунка потрібна,
Як дощу на ниву,
Як до страви хліба.

І розмов чимало
Провели на місці
А тут з менських центрів
Ніякої вісті.

Радяться, мудрують
Комунари чинно;
Думка про чугунку
Їм загнала клина.

Взятись просто з мосту
За таку справу —
Наробити можна
Шкоди для держави.

За таку ж затію
Дотепних молодців
Потім не поглядять
Тихо по головці.

Радяться, міркують
Весело чи хмарно,
Часом дружно, тихо,
Часом криком чварним.

Але тут озвався
Адзяриха зично:
Буде залізниця,
Це — категорично!

Служив на заводі
Колись я в майстерні,
Склепував ресори
Ще й складав шестерні.

Викладу й чугунку,
Це вже будьте певні.
Всі справи поробим:
Наші ж вони, крєвні.

Під його керунком
Пішли справи струнко...

¹ Початок див. „Черв. Шл.“ № 5 за цей рік.

² Радгосп „Імені десятиріччя БСРР“. Про нього далі. Скорочено його звуть по старому, просто — Сосни. Я. К.

Шпали полягали
Рівним візерунком.

По них рейки — шнуром,
Як на скрипці струни
От уже й готово —
Користай, Комуно!

Строїв Адзєриха
Роботящим масам.
Червоноармієць,
Одпускник до часу.

Не учивсь у ВТИШ'ах,
Не був інженером,
Комунаром був він,
На авто шлях мірив.

З тим чи іншим стажем,
Але комуніст він,
Проклав залізницю
В болотах багnistих.

Сьомим кілометром,
Де були торфища, —
Паровоз по рейках —
Тільки вітер свище.

Комунари пишуть —
Старанно і чітко —
Що по їх чугунці
Можна їздить швидко.

— Приїдьте, впишіте
В державні активи
Нашу перемогу,
Труд наш колективний.

Приїхали „специ“ —
Як же не заглянуть, —
Почали дорогу
Оглядають та хаять.

— Як це? Де ваш дозвіл? —
Почали одразу:
— Хто вам, де оформив
Наряди, накази?

— Хто одводив місце —
Вашій залізниці?
Циркуляри, плани
Чом не збереглися?

Так вони бурчали
Злостиво й немило,
Та нічого діять:
Колію схвалили.

Свиснув раз, свиснув два,
Шустрий паровозик
І повіз, і повіз
За візочком возик.

Вагонетки біжать
По рейках чугунних
Туди в Сосни, у радгосп,
Просто од Комуни.

Од радгоспа назад
У Комуно ідуть.
Скільки радощів тут, —
Треба тільки відать!

То не жарт, то не сміх,
Мають на підмогу
В господарстві свою
Залізну дорогу.

Ой ти куй чи не куй
Зозуленько - пташко...
Комунарії паровоз
Прозвали „кукушка“.

VII

А на річці, на Оресі
Сталася пригода:
Іде наступ на болото
З Півночі, зі Сходу.

Там красується Комуна
На торфищі бурім...
Поліщук же одиночка
Все ще брови хмуристь.

Ти не хмурся, добрий дядьку,
Так похмурно, сумно.
На твою ж, на кращу долю
Виросла Комуна.

А по річці, по Оресі
Бігає „моторка“.
Старий човен, як корито,
Кривиться з пагорка.

Доживає свого віку
У новітнім дневі
Бо вже човен у Полісся
Врізався сталевий

Новий човен сили повен
Дивну міць леліє...
Пломініється Ореса —
Червона лелія.

А на річці на Оресі
Славний темп узято:
Комунари, комунарки
Вміють працювати.

Тут змагання у пошані,
Ударництво наше,
Кожен місце своє знає,
А як же інакше?

Не погаснуть їхні зорі,
Як досі не гасли;
Розширюється Комуна,
Розширяє ясла.

А на річці, на Оресі
Ростуть жовтенята,
Піонери, комсомольці —
З більшовицьким гартom.

Росте зміна комунарам
Стійким та кремезним...
Як батьки, кріпить комуну
Будуть твердо, чесно.

Не дадуть себе покривдять
В бурі, в лихоліття:

Цілий світ їм — краєм рідним,
Для них сонце світить.

А на річці, на Оресі —
Будинки, будинки!
Пахнуть теплою сосною,
Пахнуть свіжим тинком.

Гарно вибілені стіни,
Дах із бляхи, — білий
Піл і стеля фарбовані,
Вікна в сажінь цілий,

Сонце вдень до них сміється
Електричні — ночі...
Сам собі побудував їх
Комунар робочий.

А на річці на Оресі
Много, много дива:
Живуть собі комунари
Весело, щасливо.

Та Комуна впоряджують,
Щоб усе — найкраще,
Та заводять дзвінко пісню:
„Як зачепиш, враже,

Та час прийде, й нас покличуть.
На нову роботу, —
Підем сушити з гвинтівкою
Пінськеє болото!“.

5. РАДГОСП

І

Мар'їне болото,
Ніхто не повірить
Скільки ти ховаєш
Багатства без міри!

У тобі, болото,
Сили більш, ніж досить!
Саме ти годуєш
Комуна, радгоспи.

Мар'їне болото,
Буйна полонина!
Люд сьогодні кормиш,
Харч даєш тваринам.

Ідуть луни світом
Про Комуна дивну
Що так забуяла
Швидко, не ліниво.

Ідуть луни світом...
А тим часом — поспіль
Обабіч Комуни
Виросли радгоспи.

На просідлі Сосни
Один виріс гордо,
Велетнем зробився —
На пошану й подив!

А другий — Загалля —
По той бік Ореси
Зацвів на болотах,
На пустельних плесах.

Сорок тисяч оре
Гектарів безмежних.
Це вже вам не жарти,
Це не мрії лежнів!

Тільки я не хочу
Величать Загалля, —
Критики хай пишуть
Відгуки похвальні.

Краще своє слово
Я лишу на потім,
Бо там непіднятим
Пахне ще болотом.

Сосни, мої Сосни!
Споконвік росли ви,
Бачили чимало
В вік свій нещасливий.

Панщину, лад царський
Бачили ви, Сосни,

Літа, зими довгі,
Безконечну осінь.

Убогого люду
Тортури суворі.
Ланцюги на шиї,
Голих трупів гори.

Сосни мої, Сосни!
Ви пішли далеко,
Хоч на багна сходять
Вам було не легко.

Виросли ж ви буйно
Всього за три роки,
Гордо ви звелися
Твердо та високо.

Чи то сонце світить,
Чи то місяць ясний,
Вам сміється небо
Весело і щасно.

Сосни мої, Сосни!
Для вас іще далі,
Як у тій Комуні
Лягли магістралі.

На ваших участках
Колекторів більше,
Більше і дренажів
Полонини ріже.

Торф'яне поле,
На яке учора
Людина боялась
Вийти з своїм горем.

А сьогодні сміло
Йде коло машини
По сухій рівнині...
Як усе це дивно!

II

Я в нутро подій радгоспних
Не хочу залазити:

Я змалюю те, що бачив
Більше - менше ясно.

Про бригади, про ударні
Добрим словом скажу,
Про робочих, трактористів—
Іншим разом зважусь...

Тут почну я говорити,
Як говорять в казці,
Бо інакше не виходить,—
Отже — вашій ласці!

За горами, за ярами,
В диких трясовинах,
Виринала, виростала
Новая країна.

Де лежали непрохідні
Багнища та гаті,
Там красують, там буяють
Ниви, сіножаті.

Поле рівне і розлоге,
Мов поверхня столу,
Тільки там, де стала фарма,
Вийшло взгір'ям поле.

Од весни, — води ясної
Аж під осінь пізно
Співа поле тракторами
Весело і грізно.

Дві чугунки на радгоспнім
Сходяться вокзалі;
Свищують, грають паровози,
Аж чути в Загаллі.

То привозять, безліч возять
По залізних шинах —
Угноєння під насіння,
Трактори, машини.

То вивозять, безліч возять
Урожаїв цінних:
І коноплі, і картоплі,
А найбільше сіна.

А в нім скільки інвентарю
Кожен місяць множить —
Неживого і живого,
Полічить не можна!

Радгосп - город, не містечко,
Не якась там Любань!
Лад — порядок, повно людо,
Просто глянуть любо.

Хазяйвитому радгоспу
Є чим похвалиться:
В нім будинки в два поверхи,
Клуб як у столиці.

Є лікарня, у лікарні —
І доктор, і фершал,
Хто приходить, чи
привозить —
Хорих лічать, стежать.

Є аптека, акушерка —
Служить, ну, за бабку,
Бо в радгоспі темпи, темпи,
Не сплять люди в шапку.

На робфаку, на вечірнім
Учаться студенти, —
Свою темну некультурність
Знищують до щенту.

А робфаковців не мало
Із родин батрацьких.
А робфаківки як глянуть —
Серцю не втриматься!

Для робочих, для робітниць
Користь і ув'язка.
Ясла, пральня, добра лазня,
Мила - о, будь ласка!

Люди там працюють дружно,
Без вибриків панських.
Бо народ усе радянський,
Робоче - селянський.

Є напевне неполадки,
Бо як же інакше

В господарстві,
будівництві? —
Але їх не бачив.

У радгоспі електрика,
Світла — понад кошти,
Своя радіоустава,
Телефон і пошта.

Я скінчу, бо все згадати
Все одно не вдасться...
Загалом — там тіней менше,
Більше сонця, щастя.

6. ЗАМІСТЬ ПІСЛЯСЛОВА

І Комуна тая
І оцей „савгас“¹
Будуть розквітати,
Рости в добрий час.

Щоб зробити присуд
Про нові поля,
Сюди люди прийдуть
Зблизька і здаля.

Порадіють новій
Сім'ї молодій,

І спом'януть словом
Героїв тоді.

Сонце, місяць, зорі
Будуть оглядять
Радісні простори,
Ниву, сіножатя.

Про нове Полісся
Ясної зорі
Складуть нову пісню
Складно піснярі.

Оспівають в пісні
Працю, героїзм,
Як на край болотний
Йшов соціалізм.

Як на пильну варту
Партії побід —
Більшовицькій партії —
Виріс новий світ.

І хоч буде шкодить
Ворог мо' й не раз —
У сторіччя пройдуть
Комуна й „савгас“.

З білоруської переклав
Терень Масенко

¹ Радгосп.

НАД ЗЕЛЕНОЮ ЗАПЛАВИНОЮ

ФРАГМЕНТИ

Річка ліниво тече по широкій зеленій заплавині. Часто вона зовсім губиться у чагарниках, порослях вільшини та осичині, у верболозі, зникає у високих очеретах, а то візьме і розіллється у широкі тихі прозорі плеса або почне робити по луках кручені петлі.

По обидва боки заплавини пішов степ. Він не однаковий. Висока сторона багата на жирну чорноземлю, вона піднімається над річковою долиною то круглими, то гострими шпильми, її схили прорізані вузькими ярами й зеленими балками, що в них розсипались хутори. Низька чуть помітно піднімається над зеленими луками, піскуватими кучугурами, з сосновими борами на них, вільшинниками, шелюгом, полинем, коров'яком, дроком, чебрецем, що ліловіє цілими килимами на сонці.

Землі тут легкі, в більшості супіски, родять скупувато, але вони тягнуться лише вузькою смугою понад річкою, щоб далі перейти теж у масну чорноземлю, у рівний родючий степ, що за добрих років дає до 200 пудів „українки“.

Серед цих кучугур, соснових борів та зелених гайків розкинулись невеличкі села — Вознесенка, Катеринівка, Кам'янка, Вербова, Мокре — їх, крім лісу, оточують ще луки, солонці та мочари. Це вже наслідок давнього кріпацтва, коли поміщики, позаймавши кращі землі, селян позаганяли на болота, на мочари, на солонці, на пропасницю. Тепер в кожному такому селі є свій колгосп. Села стоять на старих місцях, але гони колгоспних ланів побігли геть далеко у степ. Вони тепер займають великі „карти“ колись поміщицьких та куркульських земель, а не так, як ще було до недавня: куркулі сиділи на своїх хуторах на кращій землі, а біднота задовольнялась маленькими наділами на піскуватих кучугурах.

У степу на ланах стоять штурмові дні. Над степом вечорами довго горять заграви. Сонце, в останнє бризнувши промінням, сховалось за сині шпилі протилежного берега. Від нього лишився лише один промінь: він довго тремтить, як останній уламок блискучого дня і раптом зникає, наче обірваний.

День, пронизаний сонцем, погас. Над степом у мовчанні розкривається ніч. Але степ ще довго не хоче замовкнути, — він повен відгомону денної праці. А на заході довго тліє вогонь — як забута ватра.

Степом, над заплавиною, пробігають поїзди, — на Харків, на Лозову, на Херсон, на Дніпропетровськ, на Полтаву. Пасажирські з частим тахканням, розсипаючи іскри з паровозів, сяючи довгим рядом освітлених вікон, пролітаючи метеорами. Грузові, важко дихаючи, тягнуть вагони з лісом, залізними виробами, рейками, трубами, машинами, кам'яним вугіллям, мостовими фермами, текстилем, каменем, хлібом. Тут ніби зустрічаються на перехрестях колій південь і північ, захід і схід.

Улітку ніч коротка. Тільки кілька годин тому день під саяним рожевим парусом плив у свою тиху заводь, і над степом стояв синім нарисом літній вечір, не встигла ніч розкинути свою зоряну керею, як уже на сході починається зеленою смугою ранок.

Вечір і ранок, ніби два брати, взявшись за руки, ходили кругом горизонту.

Степ з кожним днем казково міняється. Кілька днів тому це було суцільне, мовчазне жовте море хлібів, що тихо коливалося під гарячим вітром. Потім він задзвенів косарками. Їхній металевий дзеркотливий звук брентить на десятки, на сотні кілометрів навколо.

Урожай.

Великий, нечуваний урожай, якого навіть не знають старі діди.

Степ повертає золотим руном колгоспникам їхню велику працю восени.

З неба сонце ллє потоки світла. Степ паший полум'ям, гарячі подихи проносяться над ланами, хліба надзвичайно швидко досягають, треба вміти не пропустити моменту, устигнути „схопити“ їх, щоб вони не посипалися, в противному разі загубиш сотні, тисячі центнерів, — ось чому в степу стоять штурмові дні.

Частина поля стоїть ще нерухома, — її не торкався ніж косарки; друга густо заставлена копами. Поруч лежать побитою армією снопи, — сніп коло снопа, так що не можна й розминутись.

Копи вишикувалися по стерні довгими струнками рядами. Де-не-де над ними уже височіють свіжі ожереди соломи. Коло них шумлять молотарки, метушаться у стовпі полови люди, риплять гарби, чути окремі вигуки. Іде молотьба. Сиплеться у мішки золота пшениця. Бігають курними шляхами авта, що відвозять зерно до зсипищ. Надірвано пихкотять нафтові рушії.

Урожай.

Над локомотивом звивається тонким пасмом дим. Угорі —

голубе високе небо. Запорошений бригадир кричить на во-
зіїв:

— Давай, давай!..

Гарби вскач летять полем за снопами.

Небом пропливає низько над ланами аероплан. Ось із нього густо посипались білі метелики. Вони довго падають на землю і їх з сміхом ловлять в'язальниці.

— Товариші! — надруковано на маленьких аркушиках. — Наша область домоглась перших перемог на фронті збиральної! Вище прапор соціалістичного змагання та ударництва! Завоюємо нашої області першість на всесоюзній дошці пошани! Хай живе більшовицький урожай! Хай живуть більшовицькі колгоспи! Хай живе наш вождь, товариш Сталін!

Вперед до нових перемог, до заможного колгоспного життя!..

— О-хо-хо!.. — прохає води локомотив.

Над степом стоять шуми. Степ повен людей. Степом пливе сийний день. Ланами ходять косарки. Тріпотять червоні прапорці на них. Чорними великими жуками, плутаючись у золотих нитках пшениць, повзають трактори, тягнучи за собою по три, по чотири косарки. За косарками швидко ходять в'язальниці. Їхні руки розраховані. Стільки то на те, щоб скрутити перевесло, стільки то на те, щоб зв'язати сніп. І ось він лежить, важкий, тугий. За ним другий, третій, четвертий. А з косарок все падають і падають нові оберемки, — тільки встигай їх підхоплювати.

Так минає день. Потім знову вечір. Знову палає заграва. Від неї ліловіє зелена трава, стають рожевими ставки. Нерухомо стоять стрункі тополі. Синє небо з рожевою каймою внизу. Жар денної роботи вщухає. На лани лягає сумірна тиша.

І не встигне згаснути на заході останній денний промінь, не встигне небесна ватра притряхнути сірим попільом вечора, як на сході небо починає знову світлішати. То сіхдить місяць.

У таборі дівчата заводять пісень. Високі голоси виводять:

—... Коня вороного-о-о!

„Шефи“ повертають з річки, куди вони ходили купатися. Красивий баритон заводить:

По долинам и по взгорьям
Шла дивизия вперед!..

Хор підхоплює:

Чтобы с боя взять Приморье,
Белой армии оплот!..

„Шефи“ довго вкладаються спати, шумлять, сміються, дехто намагається грати на гітарі. Чийсь сердитий голос кричить:

— Товариші, та це ж просто безобразіє!.. Завтра в чотири години вставати на роботу, а вони тут цілу оперу розвели!.. Звідкілясь виринає парторг, товариш Наріжний. Він обходить купи людей, що лежать на свіжій соломі.

— Спати, товариші, спати! — наказує він. — Завтра у нас штурмовий день!..

Розмови затихають. Чути тільки фуркання коней та брязкіт залізних пуг. Табор обгортає тиша.

Але степ не спить. Гуркотять трактори. Он степом іде парубок і в напівголоса наспівує:

Очерет, осока,
Чорні брови в козака!..

Назустріч йому хтось чвалом скаче на коні.

— Стій!.. Хто такий?..

Голос стурбований, сердитий.

— Чого кричиш?.. Свої!..

Об'їздчик нахиляється через голову коня і довго вдивляється в парубка. Його обличчя розцвітає в широку посмішку.

— А, це ти, Панько!.. А мені здалося, що хтось чужий... Звідки йдеш?..

— З „Нового Життя“. Тепер там наша бригада працює.

— Що робите?

— Косимо. А ти що, стережеш?

— Не можна інакше, — відповідає об'їздчик. — Чув, у Попівці куркулі п'ять кіп снопів обстригли!..

Панько нашорошується.

— Невже?

— Правду кажу. У нас поки що нічого.

— От гади! — скрикує Панько. — І що, не впіймали?

— Ні. А то ще, кажуть, піймали у Петрівцях і теж попівських розкуркулених. Секретар та голова колгоспу пішли вночі в обхід. Ідуть, розумієш, мимо одного покинутого хутора, коли чують, щось гупає: — „Гуп!.. гуп! гуп!..“ — Вони підкралися, а ті, голубчики, зробили собі в бур'яні тік і молотять. Ну, ті на них кинулись. Так один із них оказався з ножем і мало не втік. Одначе, ранком і цього впіймали! Закурити є? — несподівано кінчає об'їздчик.

Два вогника засвітилися у темряві.

— А ти ж це куди? — питає об'їздчик Панька.

— Іду до села. Переміню білизну та треба сказати голові, щоб там матері невеликий аванс в рахунок трудовнів видав. А на ранок треба бути й назад.

За лісом прошумів поїзд.

— Кур'єрський, — задумливо сказав об'їздчик. — На Дніпропетровськ побіг!..

Сонний багряний місяць підводиться над степом. Степ оживає. Кінь і вершник видаються чомусь вищими і ніби вил-

лятими з чавуна. На стерню лягає від них довга, незграбна, чудернацька тінь. Десь далеко на шляху спалахнув сніп білого світла. То біг автомобіль. Його світляна стріла з хитанням неслась кілька секунд степом, аж поки не зникла за якимось горбом.

— Побіг за зерном, — так само роздумливо сказав об'їздчик про автомобіль, як і про кур'єрський поїзд.

— Перевіряв сторожу? — питає його Панько.

— Оце їду! — і він повернув коня і довго вслухався в щось. Потім непомітно торкнув коня нісками й сказав: — Ну, бувай!..

— Бувай, — відповів і Панько.

Йому довго ще видно постать об'їздчика, що мелькала між копами. Але ось вона зникла. Панько повертає до села. Під ніс він неперестає мугикати:

Очерет, осока,
Чорні брови в козака...

Над зеленою заплавиною починає підійматися білий туман.

У вікно чути обережний стук. То прийшов за мною голова колгоспу тов. Усенко, щоб разом іти на степ. Швидко схоплююсь і виходжу з хати.

Надворі стоїть ще сутінь; дивна передранкова тиша; прохолода; над річкою здіймається білий туман; стоять нерухомі сонні очерети; ранок ледь-ледь протирає очі.

Товариш Усенко не виспався; він, після контори, майже цілу ніч вантажив на машини хліб, щоб встигнути до ранку вивезти все зерно, що було вчора намолочено. Утома надто чувається, бо це вже мало не десята ніч, коли він не досипає. Щоб освіжитись, Усенко підходить до колодязя, витягає повний цебер холодної води і виливає собі на голову.

— Тепер буде добре! — каже він, витираючи обличчя. — Ну що ж, пішли?

— Пішли.

Ми йдемо луками навпростець. З трави падає під нашими ногами холодна роса, від чого залишається слід. Ось і поле. Воно все вкрите снопами. Тут учора все кипіло у праці, а зараз тихо, нікого немає, і табір і село ще сплять.

Я беру сніп, зважаю його на руці і обережно кладу назад на землю.

— Хороша у вас пшениця, товаришу Усенко. Пудів півтора дасть?

Усенко оглядає поле. Потім повільно відповідає:

— Та буде біля того. Наша пшениця найкраща на цілу околицю. Такої пшениці в другому колгоспі ви ніде не знайдете!

В його словах чути задоволення хазяїна, якому не соромно

похвалитися своїми досягненнями перед сторонньою людиною. Він нахилиється, висмикує один колосок і показує мені крупне важке зерно.

— Бачите яке, — каже він, — як горох. Коли ми привезли першу партію до елеватора, то там усі збіглися дивитися на нашу пшеницю. Такої, кажуть, ми ще зроду не бачили!.. А он і полевод іде!

До нас підходить полевод, він же й бригадир першої бригади, — колгосп „Червона Україна“ невеликий, — Варибрус Петро.

— Ну, як на сьогодні? — питає його Усенко. — Встигнемо зняти?

— Цю то встигнемо, а от як, Антоне Васильовичу, бути нам з тією?

— А, так у вас іще є пшениця?

— 150 га! — І обличчя Усенка перекреслює турботлива зморшка, яка свідчить про якусь невідому мені тривогу. — Давайте пройдемось, коли хочете? — запропонував мені Усенко.

Ми спустилися вниз, минули сояшник, ярі, потім піднялися знову нагору і от перед нами новий лан. Варибрус дорогою пояснював:

— Важко впоратися. Хліба он які зародили, а людей мало. Спасибі шефам, а то не знаю, якби викрутилися.

Про шефів ми вже чули. Вони надіслані з Харкова Дзержинським РПК, що шефствує над районом. Спершу вони працювали на полінні буряку, а коли розпочалися жнива, то їх перевели на степ.

Уперше на наших соціалістичних ланах відбувалась така широка робітнича допомога колгоспам від пролетарського міста. Це мало величезне політичне й господарське значення. Не даремно ж і класовий ворог — куркуль, як тільки почали надходити перші загони пролетарської допомоги на село, — повів проти шефів шалену кампанію, розпускаючи різні провокаційні чутки та намагаючись зарані здескредитувати шефів в очах колгоспників.

Перший аргумент, що його висунув куркуль, був:

— Харківці приїхали забрати весь хліб, а вам лишать тільки десять процентів.

Але колгоспники уже не були такими наївними. 1932 рік їх багато чого навчив, вони навчилися розпізнавати класового ворога, і тому ця куркульська „карта“ була бита. Тоді куркуль вдався до другого аргументу.

— Спеців від хліборобства відтісняють, а інтелігенцію нагнали. Хіба вони розуміються на нашому ділі? Тільки пере-
псуєть хліб!

І ця „карта“ була бита. Тоді „дехто“ вирішив пролляти сльозу над харків'янами, мовляв, бідні люди, даремно тут страждають.

Але „харківці“ скоро показали, що працювати вони вміють і на полі, і в окремих випадках не тільки прекрасно справляються з роботою, а в дечому навіть і переганяють „старих спеців від хліборобства“, що часто вважають за краще для себе відлежуватись десь у холодочку, ніж працювати у колгоспі. І от, у робочому вирі, коли поруч колгоспників працює службовець, пролетар, радянський студент, виростала та соціалістична змичка, той союз, що на основі його було одержано такі величезні перемоги.

Так шефи із „чужих“ стали „своїми“, „нашими“. І коли питаєш про них у колгоспників і особливо у колгоспниць, то неодмінно чуєш:

— Е, наші шефи хороше працюють!..

— Ні, товаришу, ми своїми шефами задоволені. Велику допомогу вони нам дають.

— Куди там, без шефів ми б загинули... Хіба таки мислимо одними нашими руками та таку силу хліба зібрати!..

Урожай.

Але урожай треба своєчасно, у зазначені строки зібрати. Шефи допомагають колгоспам цю найважливішу політично-господарську кампанію виконати у визначені партією й урядом строки.

Звичайно, що куркулям, петлюрівцям, ледарям, симулянтам, підкуркульникам все це було не до смаку. Їм треба було щоб урожай гнив на полі, щоб його можна було безборонно красти, розтягати, як то було торік. Але тепер цьому покладено край. Соціалістична власність священна й недоторкана. Вона пильно охороняється. На охорону врожаю поставлені кращі колгоспники та комсомольці.

Взяти хоч би таку річ, як сторожові вишки. Їх видно далеко навкруги. А з них видно ще далі. І трудно навіть підрахувати, скільки сотень центрів ці вишки зберегли для колгоспних комор хліба.

1932 року злодій був „героєм“, „смільчаком“. Він майже на очах усіх крав колгоспний хліб і нахабно цим хвалився. Навіть гасло таке поширював:

— Все, що колгоспне, розтягай!

— Тільки дурень не краде у колгоспі!

— У дурнів трудодні, у нась трудоночі!..

Тепер крадій колгоспного врожаю — ворог. Затаврований. Такі випадки, як ото у Попівці, що про нього розповідав об'їздчик трактористів Панькові, поодинокі.

Пагані справи і другого куркульського героя — ледаря. Торік ледар тримався теж „кандибобером“. Він ходив по селу з незалежним виглядом. Він нахабно сміявся з тих колгоспників, що чесно працювали.

А зараз?

Зараз ледар тихше води, нижче трави. Бо відносно нього

стався поворот на повних 180 градусів. Зараз колгоспники вже зрозуміли, що ледар — теж ворог. Ворог колгоспного ладу, ворог партії, ворог радянської держави. А раз так, то:

— Вигнати його з колгоспу, щоб і сліду його не лишилось!..

Ось який загальний голос щодо ледаря.

Торік у „Червоній Україні“ були масові невиходи на роботу. Артіль трясла пропасниця ледарства. Сіяли до половини червня. Косили до вересня. Скільки хліба розікрали, трудно навіть собі й уявити.

Тепер невиходи стали настільки рідким явищем, що коли хто не вийшов, то про це говорять цілий колгосп. Але в колгоспі є кілька непоправних ледарів, для яких одна дорога — геть з колгоспу.

Ледар остаточно розвінчаний, бо ледар і крадій колгоспного врожаю, ледар і злодій стоять поруч. Раз ти не робиш, значить крадеш. І ходить ледар, затаврований загальним призи́рством, він перебуває під громадським бойкотом.

Торік „дехто“ ледареві співчував. Тепер це людина, що її ніхто не поважає, для якої ні в кого не підніметься рука для допомоги, яка всюди натикається на одну відповідь:

— Хто не працює, той і не їсть!..

— Або йди робити, або пропадай!..

Учора ввечері, наприклад, у правлінні розігралась дуже інтерна сцена. У конторі зібралося чимало колгоспників та колгоспниць, що чекали на аванс. Раптом на порозі стала нова людина. Усенко повернувся до мене й тихо сказав:

— Це Тюпа Іван — наш найперший ледар. Ви тільки погляньте на нього! .. Правда ж, хороший?..

Дійсно, Тюпа був якийсь зачучверений, заспаний, брюзглий, брудний. Волосся йому настовбурчилось, одяг був обірваний. Тільки, здається, одні очі ще жили на його байдужому обличчі, що порсло рудою бородою. Ті очі бігали по обличчях присутніх, ніби чогось вишукуючи.

Всі, як тільки він зайшов, одразу замовкли і почали вороже його розглядати. Це мовчання повинно було служити певною пересторогою для Тюпи, в усякім разі, воно говорило йому те, що він потрапив туди, де його присутність була небажана. Навіть більше, вона ображала.

Але Тюпа, певне, цього не зрозумів. Він постояв хвилинку на дверях і потім почав обережно просуватись до стола.

— Антоне Васильовичу, — звернувся він до Усенка, — розрішіть видати і мені маленьку допомогу!..

— А в тебе скільки трудоднів?

Тюпа відповідає не зразу. Він відчуває на собі погляд десятків очей, він чуває ворожість, призи́рство до себе. Під тими поглядами він мнеться, переступає з ноги на ногу

ї, будучи не в силі витримати цих колючих поглядів, відвертається й видушує з себе:

— Тринадцять.

Ніхто не засміявся при цьому, ніхто не ворухнувся. Тільки очі ще гостріше вп'ялися в Тюпу.

— Тільки й того, — сказав Усенко. — Так чого ж ти тоді прийшов прохати до нас допомоги? Іди до тих, кого ти слухав досі!..

Тюпа мовчав.

— Тобі казали про те, щоб ти виходив на роботу?.. Попереджали?

— Казали.

— Ну от, а ти не слухав. А тепер і маєш!

— Я буду ходити.

— Будь ласка. Ти сам знаєш, яке зараз гаряче врем'я. Кожна пара рук на вагу золота. От коли ти поробиш, а ми подивимось, то, може, й дамо. А зараз немає.

— Так не дасте?

— Не дам. Не можу дати, бо це був би злочин проти чесних колгоспників. А на цей злочин я не піду!..

— Для таких, як ти, хліб не вродив! — кидає йому просто ввічі одна із колгоспниць.

— Значить що, пропадати?.. Да?.. — питає її Тюпа.

— І здихай!.. Туди й дорога!..

— На нашу працю рота роззявляєш! А не діждеш ти, чортова розтрайда!.. — вилаялась друга. — Іч, за хлібом він прийшов. Вилежувався, вилежувався, а тепер дайте йому аванса!.. А на степ та на лобогрійку!.. Там аванс!..

Тюпі нічого не залишалось після цього, як тільки поспіше забратися геть.

Коли він вийшов, то я запитав:

— А у вас ще є такі, як оцеї?

— Та, ні, таких немає. Це вже отпетий. Але у нас є ще й похлеще. Тюпа тихий, а от якийсь чорт його вкусив і перестав ходити на роботу. А то у нас єсть ще й такі, що як кажуть про них: вкусить і меду дасть. Та чого вам більше. От ми завтра будемо розбирати дві справи: Устич Параски та Тетяни Хлистунки. Дуже інтересні справи.

Через кілька хвилин я вийшов на вулицю і пішов за Тюпою. Наздагнавши його, я висловив бажання побалакати з ним без свідків. Він неохоче на це погодився. Я тоді запитав:

— Ви чого не ходите на роботу?

— Не хочу.

— А парторг, товариш Наріжний, не говорив з вами?.. Не викликав до себе?..

— Ні, я не знаю такого.

— А хочете, щоб я поговорив з ним про вас?

Тюпа блимнув очима.

— А що це дасть?

— Я можу дістати від нього згоду дати вам аванс, — сказав я як можна лагідніше, — але з однією умовою.

— З якою?

— Що ви вийдете завтра на роботу.

Тюпа мовчав.

— Ну, так як, згода?

Але оскільки він не відповідав, то я почав доводити йому шкідливість його поведінки, в першу чергу для нього ж самого. Завтра його можуть викинути з колгоспу та й, напевне, викинуть. Куди він тоді піде? Отже, коли він дасть мені слово завтра вийти на роботу, то я обіцяю уладнати його справу з правлінням.

— Так, значить, вийдете?

Але Тюпа не казав ні так, ні ні. Він тільки після довгої паузи буркнув:

— Подумаю.

— Думайте, тільки скоріше. Бо післязавтра думати вже буде пізно.

На цьому ми розійшлися.

Про розмову свою з Тюпою я не сказав нікому. Тепер, коли ми йшли полем, я запитав Варибруса:

— А що парторг здорово вам допомагає в полі організовувати роботу?

Самого Наріжного я добре не знав. Учора я встиг з ним перекинутися лише кількома словами. Мені було тільки відомо, що він прибув до колгоспу всього за кілька днів перед жнивими, куди його направив політвідділ МТС.

— А якже! — відповів жваво Варибрус. — Якби не він, то ми б зовсім закачалися. Як не як, а партійне око!.. Колгоспники одразу оцінили. Наш, кажуть парень!..

Ми зупинились коло лану. Варибрус вирвав кілька стеблин і, показуючи їх мені, пояснював;

— Бачите, колос важкий, гне донизу, а солома внизу пухла, не видержує і пшениця лягає.

А колос, справді, важкий. 48 зернин ми в ньому нарахували.

— Тут ми попокосимось, — посміхнувся Усенко.

— Да трудновато буде, — погодився Варибрус.

Торік „Червона Україна“ зібрала зернових щось тисяч п'ять пудів, а цього року вона чекає на валовий урожай в двадцять тисяч. В чотирі рази більше. Чи „винна“ в цьому одна тільки природа? Ні. Найбільше винна в цьому великому врожаєві, мабуть, партія, яка організувала політвідділи, яка зуміла збудити на весні у колгоспників небувалий виробничий ентузіазм, яка зуміла підняти ненависть колгоспних мас проти класового ворога. Уроки минулого року не пішли марно.

Мені пригадалися розмови з колгоспниками артiлi „Вiльна Праця“, що її лани межують з ланами „Червоної України“. Там теж були не погані хлiба. I коли ми любувалися ними, то дехто з колгоспникiв, приховуючи свою радiсть, намагався нас запевнити :

— Та то тiльки на солому цього рску хлiб вийшов добрий, а от який вiн буде на зерно, то хто зна!..

Жнива у „Вiльній Працi“ починалися за напруженого стану. Куркулям не було одразу дано одкоша, ось чому в артiлi, попервах, мали мiсце настрої „спершу собi, а потiм державi“. Дунька Ярова нам заявила :

— Хлiб робимо, хлiб косимо, по хлiбовi топчемося, а хлiба нам не дають!..

— Як не дають?... До повного виконання хлiбоздачi ви одержуєте 10 процентiв з обмолоту. А як виконаєте план, то решта вся ваша!

Колгоспникi були дуже здивованi такою нашою заявою. Виявилось, що закона про хлiбоздачу правлiння з колгоспникiями не проробляло, а обмежилось тiльки одними загальними зборами. Тому то нiчого дивного й не було, що багато колгоспникiв так зрозумiли цей закон: 10 процентiв колгоспникам, а 90 державi з усього врожаю. Нам довелося витягти закон i розтлумачувати його колгоспникiям пункт за пунктом.

— А, так он воно як!.. А ми думали зовсiм iнакше!..

— А як же ви думали?

— Ми думали так: скiльки ми не наробимо хлiба, то десята частина наша, а решту забирає собi держава.

Чи доводиться говорити про те, що пiсля нашої розмови настрої серед колгоспникiв зовсiм перемiнився. Колгоспникi розiйшлися зовсiм задоволенi.

Але другого дня рано до мене прибiгла Дунька. Вона була чимось дуже схвильована.

— Знаєте, — заявила вона, — ми вчора розповiдали одному чоловікові про новий закон, так вiн нам сказав, щоб ми не вiрили, бо нас все одно обдурять!..

— Хто обдурить?

— Та звiсно хто...

Для мене було ясно, якого сорта був цей „чоловiк“.

— А хто вiн такий, той ваш чоловiк?

— Та один наш тут слобiдський.

— Колгоспник?

— Нi.

— Куркуль?

Дунька зам'ялась, але не сказала, а я не хотiв настоювати iз тактичних мiркувань.

Пiзніше ми дiзналися, що то був за „наш чоловiк“. Вiн оказався старим спекулянтom, що скуповував крадений хлiб i тому не було нiчого дивного, що вiн „так“ тлумачив закон

про хлібоздачу. Дунька далі розповіла, що коли колгоспниці згадали про виданий їм аванс, то він і це „пояснив“ так:

— Це вони тільки вас поманили. А потім, як здасте державі, то район надішле ще свій план.

Розбивати всі ці куркульські плітки, провокації тощо не було кому. Правління більше займалося господарчими питаннями і не розуміло того, що тільки масово-політична робота може забезпечити успіх робіт. Одно слово, „Вільна Праця“ вступала в жнива з нехорошими настроями, вона ще теж не вихворіла.

Пішли ми в степ. Попрохали нам показати косара Богуна Якова, який систематично не виконує норми. Ми його запитали:

— Як ви виконуєте норму?

— А скільки встигнемо.

— А скільки трудоднів вам за це записують?

— А я знаю. Скільки запишуть, стільки й буде.

— А яка норма у вас?

— Та хто її знає.

Почувалося, що у Богуна відсутній будь-який інтерес до того, чи виконує він норму чи ні. Ніхто з ним з цього приводу не говорив, ніхто не захотів персонально його зацікавити більшим виробітком. Не від норми працювали і в'язальниці.

Та ж сама Дунька Ярова тоді нам сказала:

— А яка може бути для нас норма? — В'яжемо від гектара. Скільки вкосять, стільки й зв'яжемо.

— Значить, ви працюєте в купу?

— Еге. Вечором бригадир записує, скільки ланка зробила і ділить все те на всіх нас порівно.

— А якби хто з вас захотів заробити більше?

В'язильниці нас не розуміли.

— Ні, у нас такого немає. Ми всі однаково заробляємо.

Цілий день ми ходили за Богуном і умовляли його підписати умову на соцзмагання з другим косарем, Андрієм Перепадею. Тільки аж вечором нам пощастило його на це вговорити. Це була, взагалі, перша індивідуальна соцугода у „Вільній Праці“. В'язильниць ланок Богуна та Перепаді нам теж пощастило підбити підписати соцугоду. Індивідуальне соцзмагання підписали між собою в'язильниці — Дунька Ярова, Ольга Дименець, Ропаль Івга, Зінченко Христя.

А другого дня до „Вільної Праці“ прибула з Харкова весела ватага хлопців та дівчат на чолі з парторгом Романчуком. Харків'яни одразу ж розвинули велику масово-політичну роботу, почали випускати газету, стали застрільниками соцзмагання й ударництва. Через два дні артілі не можна було пізнати. Правда, куркуль почав було нашіптувати декому про шефів:

— Навіщо вони нам здалися!.. Робити вони не вміють, а

платити їм доведеться. Це ж вам на збиток. Хай собі ідуть назад, вам більше хліба залишиться!..

Але на цей куркульський гачок ніхто не пішов. Навпаки, самі ж колгоспники і викрили цього куркульського полигача, що розпускав ото такі плітки. Це був Шило, зять куркуля. Шила з артїлі виключили.

Проходячи полем після цих зборів, я зупинився коло Дуньки Ярової, що ото попервах ніяк не хотіла вірити тому, що більшовики її „не обдурять“. Поруч неї працювала робфаківка Прися Гончар, колишня хатня робітниця. Приська взяла індивідуально шефство над Дунькою.

— Ну, як працюєте, не сваритесь? — пожартував я.

Дунька підвела на мене своє засмагле на сонці обличчя.

— А чого нам сваритися. Прися тепер наді мною шеф, — похвалилася вона. — Ми тепер всі разом на соціалістичний казан працюємо!..

— І шефами задоволені?

— Без шефів нам би не врахубиться!.. — і Дунька пішла швидко на другий кінець своєї „стіни“.

Розмовляти було ніколи, вона змагалася.

Над степом підводиться велике червоне сонце. Конюхи ведуть коней до косарок. Ідуть в'язальниці. Усенко залишає нас, він іде до табору, а потім піде до другої бригади, що працює за два кілометри звідси. Ми лишаємося вдвох з Варибрусом. Варибрус хоче пройти кілька гоней на лобогрійці. Він бере вила і каже до молодого парубка:

— Ну, Сашко, підемо!..

Хльоснув батіг, коні рушили і степом розлігся дзеркотливий металевий звук ножа:

— Дір - дір - дір!..

З другого боку лану відгукнулась друга косарка:

— Дір - дір - дір!..

Там третя, там четверта. Закурів над молотаркою дим. Он видно, як молотить „Вільна Праця“. Ліворуч недалеко стоїть молотарка „Нового життя“. А ще далі, недалеко дороги, що пішла понад заплавиною, видно молотарки артїлі ім. Чубаря та „Незаможника“.

Трудовий день почався. Косарка Варибруса давно сховалася у жовтому морі пшениці, тільки видно було, як крила її мигтіли на сонці.

Я згадав за Тюпу. Вийде він сьогодні на роботу, чи не вийде? Очима я шукав червону майку Наріжного, щоб поговорити з ним у цій справі. Я побачив його на ожереді соломи коло молотарки і поспішив туди. Та коли я наблизився до току, то був приємно здивований, — коло гарби, спершись

на драбину спиною, стояв Тюпа і палив грубу цигарку. Значить, моя вчорашня розмова на нього таки не вплинула.

Підійшовши до нього, я суворо наказав:

— Покинь зараз же цигарку!..

Він злякано повернувся.

— А то чого?

— Читай!—І я вказав йому на великий щит, що на ньому великими літерами було написано:

ПОКИНЬ ЦИГАРКУ!

НА ТОКУ ПАЛИТИ СУВОРО ЗАБОРОНЕНО.

ЗА ПОРУШЕННЯ—ШТРАФ 10 ТРУДОДНІВ.

Тюпа швидко подивився на щит, кинув цигарку і поспішив затоптати її ногами.

Я гукнув на Наріжного і попрохав його спуститись вниз.

— От, сказав я йому, вказуючи на Тюпу, — рекомендую тобі ледаря, але з умовою, що ти зробиш з нього ударника!..—і я коротко переповів йому про свою розмову з Тюпою вчора.

Наріжний уважно мене вислухав, потім оглянув дебелу постать Тюпи й запитав:

— Штилювати можеш?—Тюпа хитнув головою. — Ну, в такому разі гайда за мною!—запропонував він йому.

Бригада коло молотарки складалася майже з одних харків'ян, і я був задоволений з того, що Тюпа саме потрапив сюди, бо був певний того, що як тільки хлопці дізнаються в чім річ, то одразу ж візьмуть його в „штос“. Для Тюпи це була необхідна й корисна річ.

Підійшовши до ожереду, Наріжний покликав до себе комсомольця Яшу Гольдіна й наказав:

— От, припороचाю цього товариша тобі... На перевиховання... Зрозумів?.. Ти над ним шефствуєш... Тільки ж гляди!.. і Наріжний почав щось говорити Яші тихо на вухо.

Гольдін уважно його слухав, притакуючи покикуванням голови. Потім Наріжний повернувся до мене.

— Думаю, що буде зроблено. Яша у нас такий хлопець, що коли вже візьметься за щось, то доведе до кінця!..

Більшої протилежності, як Тюпа і Гольдін, трудно було собі уявити.

Тюпа був високий, телепуватий, рухався повільно; його обличчя вкривала рудувата м'яка шерсть. Гольдін був чорнявий, сухорлявий, стрункий, весь жиливий і нервовий; рухи у нього були швидкі, різкі, точні; його голову вкривало густе кучеряве волосся. Тюпа мав щось років з 35, а Гольдін був ще зовсім молодий парубок. І ось цей хлопець мав тепер перевиховувати такого „отпетого“ ледаря, як Тюпа. Забігаючи вперед, скажу, що Гольдін блискуче впорався з цим завданням. Він

узяв Тюпу під свій захист. Він не відходив від нього ні на крок, — разом з ним обідав, вкупі спав, читав йому газети, вів довгі розмови. Тюпа так прив'язався до нього, що вони стали нерозлучними товаришами.

Щасливо розв'язавши справу з Тюпою, я вирішив пройти на дільницю другої бригади. Наріжний визвався мене супроводити, бо й йому треба було там побувати. Але не встигли ми пройти й гоней, як нас зупинила Галька Кійко. Вона підбігла до Наріжного, при цьому очі її горіли від обурення.

— Товаришу Наріжний, будь ласка, — вплиньте на них! — сказала вона, показуючи на копи. — Розумієте, два таких здорових телепня розляглись у холодку і не хочуть нічого робити. Який же приклад вони подають для колгоспників!..

Ми повернули за копи, зза яких у цей момент ліниво підвелось двоє хлопців. Наріжний гостро запитав їх:

— Ви чого саботуєте?

— А того, що за 100 грамів хліба ми робити не хочемо!..

У Наріжного брови посунулись догори і затріпотіла від гніву верхня губа. Але він стримався.

— Поперше, — сказав Наріжний, — вам дають не по 100 грам, а по 500, як і всім нам. А подруге, коли ви зараз не приступите до роботи і не працюватиме так як слід, то я сьогодні ж вечером відправляю вас назад до Харкова. Розуміється, з відповідною характеристикою.

— Але постійте, товаришу Наріжний!..

— Годі, розмова скінчена, — перебив Наріжний. — В обід я перевірю вашу роботу. А поки що розмовляти нам нема про що!..

Ми виходимо на шпиль. Перед нами розкривається величезний обшир ланів. Степ, хвилюючись, тікає кудись униз аж до річки, що сховалася від сонця у густу зелень прибережних дерев.

День. Він пронизаний блискучим сяйвом. Величезним голубим шатром розкинулось над ланами небо. Праворуч пішло поле, густо заставлене копами жита. Ліворуч розлилось густе жовте море пшениць. По ньому повільно рухаються косарки, миготливо виблискуючи своїми крилами на сонці, пливають голови коней і чорніють кашкети косарів. Мелькають постаті в'язальниць. Дзвонять коси. Їхній дзиркотливий і рівний звук наповнює повітря. З сухим шелестом падають зрізані високі стебла з повним колосом на гарячу розпечену землю. Це працює друга бригада „Червоної України“.

Наталка на мить випростовується, щоб хоч трохи дати спочити своїй стомленій спині. Їй видно розкидані по полю черчоні й рогіжчані прапорці. Червоні — відзначають кращі косарки, рогіжчані — відстали. Червоні ж прапорці майорять на полі і коло кращих в'язальниць. Такий самий прапорець тріпоче у повітрі недалеко і від Наталки, — адже вона краща

ударниця - в'язальниця в артілі. Стоять штурмові дні, врожай вимагає ударних темпів.

Наталка прикриває очі долонею і вдивляється в далечінь. Раптом її молоде обличчя розпливається у радісну посмішку, — вона побачила косарку свого чоловіка Романа. На його косарці теж тріпоче червоний прапорець, — Роман теж ударник.

Роман наближається до Наталки. Стомлені коні безперервно вимахують головами, відганяючи настирливих мух. Пшениця густа й висока, так що Роман не встигає скидати її з полиці. Він не має навіть часу поправити на голові кашкета і витерти з чола піт, що тонкими струмками стікає йому по обличчю, так що солонуватий присмак його він відчуває у себе на губах.

Порівнявшись з Наталкою, він привітно посміхається до неї очима, а вона киває йому у відповідь рукою. Але Роман не зупиняється, косарка пливе далі. Наталка провозає її поглядом, аж поки вона не ховається за поворотом. Тоді вона швидко нахиляється і починає й собі рухатись вздовж своєї „стіни“ слідом за косаркою. Вона уміло й спритно хватає кожний оберемок пшениці і ось уже на стерні лежить важкий золотий сніп.

Усенко, показуючи на неї, каже:

— Наша краща ударниця!..

І він нам розповів таку історію про Наталку. Під час поліття буряку Наталка раптом заледасіла. Чи це вона робила з чийогось намовляння, чи просто на неї такий „псих“ найшов, чи це був рецидив старого, тільки вона уперто не виходила на роботу.

— Ми її спершу попередили, потім дали зауваження, далі викликали Романа і прохали його вплинути на жінку, бо вона своєю поведінкою, мовляв, і його ганьбить. Роман при цьому якось мнявся, обіцяв з Наталкою поговорити, а чи говорив він з нею, то того ми не знаємо, тільки Наталка й після цього не вийшла на роботу. Тоді ми послали до неї додому Варибруса.

Варибрус застав Наталку вдома саму.

— Ти чого на роботу не ходиш. Хіба тобі не болять, що наш колгосп у прориві?

— Ідїть ви з своїм колгоспом до чортової матері! — сердито відповіла Наталка.

Варибрус вийшов від Наталки зовсім збентежений. Усенкові він сказав:

— Була молодиця як молодиця, а тепер неначе її гедзь укусив!

Правлінню після цього нічого не лишилось, як записати Наталку до спису ледарок і вивісити на чорній дошці. Проходячи ранком мимо правління, вона побачила там своє прізвище. Кинувши відро коло колодязя, вона прожогом побігла до правління. Там був лише один Усенко.

— Ви навіщо мене вивісили на чорній дошці?
— А за те, що ти не ходиш на роботу.
— А може я не можу по своєму женському званню? Почім ви знаєте!

— Принеси довідку від лікаря.

Але, видно, те, що вона потрапила на чорну дошку, так її вразило, що вона попрохала Усенка:

— Підіть і зараз же зітріть мене. А я вийду завтра.

— Ні, чому ж! Раз заслужила, то покрасуйся!

Але, глянувши на Наталку, він побачив, що вона вся зблідла, а очі її були повні сліз.

— Зробіть це, поки ще ніхто не бачив, не ради мене, а ради Романа, бо якими ж очима я на нього дивитимусь!..

Усенко зрозумів, що переборщувати тут було не слід і він поставив драбину і власноручно зітер прізвище Наталки з чорної дошки.

— І що ви думаєте, Наталка дотримала свого слова. Після того вона не зробила жодного прогулу.

Коли почалися жнива, то ланка Романа Веклича з першого ж дня взяла бойові темпи, які з кожним днем наростали. Перших днів Романова ланка нав'язувала, в середньому на кожну в'язальницю, по 9 кіп замість 6 за нормою. Потім Наталка дала 10 $\frac{1}{2}$ кіп, а комсомолка Катря Буравель 10 кіп.

Домігшись таких темпів, в'язальниці ланки Веклича на чолі з Наталкою ухвалили послати виклика всім в'язальницям району на краще збирання великого більшовицького врожаю.

У своєму листі до політвіддільської газети „Соціалістичні Лани“ вони писали:

...Домігшись перших перемог, виконуючи й перевищуючи норму, нав'язуючи щодня по 9 кіп в середньому, ми, в'язальниці ударної ланки Романа Веклича з артіль „Червона Україна“, закликаємо всіх в'язальниць нашої МТС та району піти за нашим прикладом і по більшовицькому зібрати великий наш соціалістичний урожай, не залишивши в полі жодного колоска!

В устах Наталки та її товаришок це не були порожні слова. Уже 30 липня, через день після того, як було написано цього листа, Наталка сама нав'язує 13 $\frac{1}{2}$ кіп, Катря Буравель 13 кіп, решта в'язальниць — хто 12, хто 11 кіп.

Окрилена таким успіхом, Наталка нікому нічого не кажучи, про себе вирішила.

— Можна й 15 кіп нав'язати!..

Але сьогодні, як на зло, косарки з самого ранку працюють з переборами, — бо що вже пшениця була густа і тому доводилось часто давати коням перепочивати, що різні дрібні поламки косарок затримували роботу. От тільки Роман і працював без зупинки, та це й не дивно, бо в нього косарка як

годинник. А Степан Якимчук уже он двічі виходив з ладу і бригадир, товариш Бабанський, уже приготував для нього рогожаний прапор. Ось чому Наталка так сердечно вітала Романа кожного разу, як він пропливав мимо неї на своїй косарці, бо знала, що Роман не зірве темпів, що він і сьогодні виведе свою ланку першою на цілу артіль.

— Ну, Наталко, як справи?—запитав її Усенко.

Наталка повернула до нас своє жваве, все в маленьких краплинах поту, обличчя. У неї був задерикуватий кирпатенький ніс і хсроші сірі очі під тонкими дугастими чорними бровами.

— Та нічого. От думаю, товаришу Усенко, сьогодні 15 кіп нав'язати, так, мабуть, наші косарі не впораються!

В Усенка широко розкрились очі.

— Ну, це неможливо,—розвів він руками.—Коли ти даси такий рекорд, то я можу тобі від імені правління обіцяти безкоштовно в премію телицю.

Наталка засміялась.

— Гаразд. Товариші ось будуть за свідків. Телиця моя!.. Ви тільки косарів підженіть, а то вони сьогодні працюють якось сонно!.. А про наш заклад поки що мовчіть. Добре?..

Ми пообіцяли мовчати.

Продовження буде

ЛІТЕРАТУРА УСРР ДО З'ЇЗДІВ

I

В жорстоких класових боях родилась, розвивалась і мужніла українська радянська література. Молодим ще не зміцнілим її кадрам доводилось прокладати свій шлях крізь перешкоди, що їх ставила українська націоналістична буржуазія, куркульство, його ідеологічні агенти в галузі літературознавства і літературної політики, очолювані школою „академіка“ С. Єфремова. Проповідуючи „єдиний національний фронт“, відмовляючи в визнанні всьому, що розбивало цей фронт і ставило своєю метою зміцнення диктатури пролетаріату і найтіснішого братнього зв'язку з СРСР, шовіністична буржуазія діставала найактивнішу підтримку від націонал-ухильників в лавах КП(б)У. Не випадково М. Скрипник, який очолював націоналістичний ухил в КП(б)У, що змикався з імперіалістичними інтервентами, писав ще в 1929 році:

„...Політична роль літературного твору вельми поменшала. Виникли нові терени суспільного життя, де виявляються творчі сили нашого народу. І тому, хоч абсолютна вага літературного твору збільшилася, але питома вага його проти того, що було 25 — 30 років тому, — значно поменшала“.

Нема потреби серйозно заперечувати цю націоналістичну спробу довести, що передреволюційна українська література, яка за Скрипником і Єфремовим становила „єдиний фронт творчих сил нашого народу“, — була сильнішою, впливовішою і дієвішою ніж сучасна радянська. В основі цього твердження лежить намагання українського куркуля відгородити свій хутір від пролетарської революції надії українського буржуа на безперешкодну „самостійну“ експлуатацію робітників і селян України, — саме для цього ідеологам „єдиного національного фронту“ потрібно було культивувати провінціальну обмеженість української літератури, перетворення її в літературу свого хліва, свого курятника. В цьому устремлінні царизму, що жорстоко пригнічував українську культуру, і прог-

грама українського буржуазноого націоналізму зводились об'єктивно до одного й того ж політичного знаменника.

Ні в якій суперечності з цією „хуторянською“ куркульською програмою не було пізніше висунуте українськими націоналістами гасло „орієнтації на психологічну Європу“ (Хвильовий). Означаючи у своєму здійсненні перетворення Радянської України на поневолену колонію чужоземного імперіалізму, це гасло, по задуму його ініціаторів, повинне було вдарити по пролетарській революції, всьому СРСР, і зокрема примусити художню літературу служити тим же інтересам українського куркуля — „дикого, сонного, що приріс до своєї купи гною“ (Ленін), намагаючись до цієї купи свого „національного гною“ прикріпити літературу.

В наслідок здійснення ленінської національної політики разом з зростанням української радянської культури росла й розвивалась українська радянська література, здобуваючи багатомільйонну аудиторію робітників і селян, перетворюючись в реальний і важливий фактор соціалістичної перебудови країни, ідейного перевиховання мас. Її зміцнення її перемоги примушували українського буржуа-націоналіста ще шаленіше поновлювати свої спроби завоювати цю літературу, підкорити її своєму впливові, пролізти до її лав.

Можна було б простежити певну закономірність активізації цих спроб. Її періоди збігаються незмінно з моментами загальної активізації куркульства в його намаганнях зламати пролетарську диктатуру, що в свою чергу збігається з моментами різких і рішучих зламів політики нашої партії на селі.

В період між XIV і XV з'їздами ВКП(б) виникає шумськізм-хвильовизм, оформлюється літературна організація Хвильового „Вапліте“, яка одверто проголошує відрив української радянської літератури від російської (це гасло — „геть від Москви“ означало, звичайно, прагнення відірвати УСРР від СРСР), орієнтацію на капіталістичну Європу (виконання „соціального замовлення“ європейського фашизму). Куркуль, підхопивши гасло правих опортуністів „збагачуйтесь“, — мобілізує своїх ідеологів в галузі літератури для популяризації своєї класової програми.

Партія устами свого вождя проголошує розгорнутий соціалістичний наступ на куркуля, — і ідеологи куркуля, організуючи опір цьому наступові, поспішають утворити свій „літературний салон“ Старицької-Черняхівської при викритій в 1929-30 р. р. контрреволюційній шовіністичній організації СВУ на чолі з С. Єфремовим.

Нарешті в 1931-32 р.р., в роки, коли КП(б)У припустилася ряду помилок в роботі на селі, які знову ж

таки активізували куркуля, що в окремих районах і на окремих ділянках почав захоплювати в свої руки ініціативу, — особливо посилилась діяльність націоналістів - петлюрівців, дворушників і в літературі.

Використовуючи притуплення більшовицької пильності в українській партійній організації, спираючись на пряме підсобництво націонал-ухильників, очолюваних Скрипником, агенти чужоземних інтервентів домоглися становища, про яке листопадовий об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У 1933 року цілком справедливо сказав:

„При значному зростанні української радянської літератури і письменницьких кадрів на цьому фронті особливо виразно позначився вплив буржуазно-націоналістичних елементів і їхньої агентури в партійних лавах“.

Наявність цього впливу буржуазно-націоналістичних елементів, контрреволюційна шкідницька діяльність петлюрівців, шпівнів, дворушників, що пролізли до лав партії — створили обставини, за яких українська радянська література не змогла повністю використати всі ті умови для дальшого зростання і розквіту, що забезпечено було для всієї літератури СРСР історичною постановою ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 року про перебудову літературно-художніх організацій.

II

Посилення нашого наступу на куркуля, поєднане з неухильним здійсненням ленінської національної політики, викриття і розтрощення націоналістів партією щоразу в своїх наслідках давало нове піднесення в розвиткові національно-культурного будівництва взагалі і зокрема в розвиткові української радянської літератури. Так було в 1926-27 рр., коли КП(б)У під керівництвом тов. Л. М. Кагановича розтрощила шумськізм-хвилювизм. В наслідок проведеної партією боротьби проти буржуазного націоналізму були утворені об'єднання пролетарських письменників ВУСПП і „Молодняк“, що в своїй роботі мали помилки, але виховали основні кадри справжньої радянської української літератури.

Тоді ж на бік партії і радянської влади притягнуто було певну групу безпартійних кваліфікованих українських письменників, що почали звільнятися від націоналістичних впливів.

Але ворог не здав своїх позицій — він тільки приховався, змінив тактику. Куркуля на селі не було ще розбито, і він далі вперто чіплявся за свої, що відходили від нього, кадри.

Репутацію „справжніх письменників“ продовжували узурпувати вихідці з націоналістичних організацій, ті ж

хвильовисти, ваплітани, що для багатьох з них література була лише побічним заняттям, засобом маскування основної їхньої професії—шпіонажу та шкідництва. Безпартійні письменники, що щиро йшла до радянської влади, подекуди не в силі були звільнитися від тиснення „загально-визнаних авторитетів“ хвильовистів, сприймали й популяризували в своїх творах нескладну, по суті зміновіхівську, схему соціальних відносин на Україні.

Ця схема зводилась ось до чого. Петлюрівщина зазнала поразки, але петлюрівці—персонально „чесні люди, віддані інтересам українського народу“. Оскільки радянська влада проводить українізацію (незалежно від класового змісту цієї українізації), вона заслуговує визнання і підтримки українських патріотів; українізація сама ж по собі створює платформу, на якій можна співробітничати з більшовиками і служити тим же інтересам українського народу за радянських умов.

До такої концепції зводились в суті своїй такі твори, як роман „Чад“ Я. Качури, „Чайка“ Д. Бузька, „Змова масок“ Г. Коцюби, „Фальшива Мельпомена“ Ю. Смолича, почасти „Твердий Матеріал“ та „Визволення“ О. Копиленка і низка інших, що заповнили, як і просякнуті ідеалізацією національної романтики історичні романи, певну частину книжного ринку.

На новій базі виникло те піднесення, яке характеризує собою стан української радянської літератури з 1933 року, коли в наслідок допомоги, наданої Україні від ЦК ВКП(б), насамперед тов. Сталіна, в наслідок зміцнення керівництва КП(б)У, приїзду на Україну тов. Постишева,—на голову розтрощена була агентура інтервентів УСРР, викриті й розтрощені націоналісти, куркульські підголоски в літературі, петлюрівці і дворушники. На той час значно зміцніли, встигли виявити себе й посісти командні висоти в літературі кадри письменників-комуністів і комсомольців, даліше зростання яких свідчить про зміцнення позицій партії в цій, як в усіх інших галузях соціалістичного будівництва.

Безслідно зникли з літератури вчорашні „корифеї“, роздуті націоналістами, куркульський зубоскал Остап Вишня, бездарний графоман О. Досвітній, Пилипенко, О. Слісаренко, всілякі гжицькі, ялові, козоріси, з їхніми „теоретиками“ річицькими, десняками і христюками. В очищеній атмосфері міцніше згуртувалися і творчо активізувалися сили справжньої радянської літератури.

III

Досить яскравим показником ідейного і творчого зростання української радянської літератури саме за цей період

є те місце, яке посіли твори українських драматургів на кон- курсі Раднаркому СРСР на кращу п'єсу.

Причому особливо характерний є той факт, що дві премії з п'яти, виділені журі, здобули — комсомолец С. Корнійчук („Загибель ескадри“) і старий безпартійний драматург М. Кочерга („Майстри часу“).

Такий розподіл, що зовсім не є випадковий, характеризує дві сторони єдиного процесу: зростання і зміцнення молодих пролетарських кадрів української літератури поряд поглибленої перебудови, рішучого переходу на соціалістичні позиції найталановитіших і чесних представників безпартійної письменницької інтелігенції старшого покоління.

Ведущий пролетарський драматург І. Микитенко за ці два роки дав три значні п'єси: ліричну комедію „Дівчата нашої країни“, п'єсу „Бастилія божої матері“, що розкриває зв'язки українського націоналізму з великодержавним шовінізмом, і комедію „Птахи і комахи“.

Тематику більшовицького підпілля відображено в талановитій віршованій п'єсі комсомольця-поета Первوماйського „Вагрова ніч“, прийнятій до постанови рядом театрів. Другий комсомольський поет С. Голованівський вдало дебютував п'єсою у віршах, написаною на матеріалі китайської революції — „Смерть леді Грей“.

Будування півтораєста великих колгоспних театрів стимулює розвиток колгоспного репертуару. Серед його п'єс треба відзначити „Криголам“ Г. Мізюна. До цього дуже неповного переліку треба додати твори єврейських драматургів — „Мій ворог“ Вевюрка, російських — „Последний раунд“ Я. Городского, „Ветер“ С. Левітіної та молдавських драматургів (І. Мілев).

Цей злободенний, ідейно загострений і значно вищий своїм художнім рівнем від попередніх досягнень радянської драматургії репертуар відіграв важливу роль в ідейній перебудові українських театрів, насамперед „Березіля“, каліченого шовіністичною політикою його колишнього керівника Курбаса.

На цьому репертуарі вирости нові радянські театри (Харківський театр Революції — переважно на п'єсах І. Микитенка). І мабуть ні в одній іншій галузі художньої літератури не відчуються так міцно ведучі позиції партійно-комсомольської частини письменників, як саме в драматургії.

IV

З другого боку, вся глибина і значність ідейної перебудови безпартійних письменників, втім числі тих, що вийшли з націоналістичних організацій, особливо яскраво відбилася в українській художній прозі. За останні два роки на най-

актуальніші проблеми соціалістичного будівництва українські прозаїки-комуністи відгукнулися чотирма великими творами. І. Кириленко в повісті „Аванпости“ відображає новий етап колгоспного будівництва, нові форми класової боротьби на селі. І. Микитенко в романі „Ранок“ продовжує на новому матеріалі розробляти поставлену свого часу в його „Вуркаганах“ проблему перевиховання людини, покаліченої царизмом і капіталістичною спадщиною, проблему перетворення покидьків суспільства на свідомих і активних будівників соціалізму. Дніпробуд, індустріалізація країни відображені в романі В. Кузьміча „Турбіни“. Та ж проблема індустріалізації з підкресленням блискучих наслідків запровадження ленінської національної політики становить тему другої частини „Роману Міжгір'я“ Івана Ле. Неоднакові своїм художнім рівнем (перші дві книги художньо значно вищі від останніх), ці книги в цілому характеризують собою тематичний діапазон української радянської прози за два роки.

Ця ж тематика характерна і для безпартійних письменників, які прийшли до нас з націоналістичного табору. Вона замінила собою одну, власне, проблему, що до нудоти повторювалася в попередніх їхніх творах: проблему еволюції українського інтелігента-націоналіста, який, в надії на переродження диктатури пролетаріату, намагався „врости“ в неї, не поступаючись своїми ідейними позиціями, „йдучи до більшовиків“ з одною метою,—за умов радянської влади й далі „захищати інтереси неньки-України“.

І якщо переродження технічної інтелігенції далі розробляє О. Копиленко в романі „Народжується місто“, то це переродження показано переконливо на фоні велетенського будівництва харківського тракторного заводу, і розрив героїні Тані Кааб з родиною зовсім не є для неї трагедією: нову сім'ю вона знайшла в комсомолі, серед робітників. А ще ж не так давно той же Копиленко зазнав явної поразки, намагаючись не з наших позицій розв'язати проблему емансипації жінки-робітниці в романі „Визволення“. Останні дві книги Г. Коцюби, присвячені Дніпрельстану („Нові береги“) і проблемі збільшення врожайності соціалістичних ланів („Родючість“),—нічим не нагадують автора змінювиської „Змови масок“, так само як і антиімперіалістичний роман Ю. Смолича „Сорок вісім годин“ різко відрізняється від його націоналістичної „Фальшивої Мельпомени“. А всі ж ці автори—колишні члени хвильовистської шовіністичної організації „Вапліте“.

Трохи осторонь стоять два твори великих прозаїків на історично-революційні теми: „Право на смерть“ П. Панча і „Мати“ А. Головка. Визначаючись великими художніми властивостями, обидва ці твори не позбавлені істотних хиб ідейного порядку. П. Панч, виображуючи громадянську

війну в Донбасі, примушує свого героя робітника - шахтаря робити цілком невластиві його класовій природі політичні стрибки й еволюції (слабко мотивований тимчасовий перехід в табір ворогів і пізнє каяття тощо). А. Головка відображає епоху 1905 року приблизно на тому ж матеріалі, на якому написано класичну „Фата-моргана“ М. Коцюбинського, з тою відмінню, що в романі Головка чітко показано перспективи революції. Проте цінність роману Головка знижується тим, що в образі Катрі виразно відчувається печально-знайомий нам символ „матері-України“, яка однаково боліє душею за всіх своїх синів: робітника Артема, селянина Остапа і інтелігента - націоналіста, потенційного петлюрівця — Юрка. А втім „Мати“ — лише пролог до трилогії, задуманої автором. Треба сподіватися, що в самій трилогії цей фальшивий образ „матері-України“ буде розвінчано.

Не можна не відзначити, що один з найвидатніших творів, присвячених соціалістичному будівництву на селі, написав молодий єврейський письменник, що живе на Україні, це — „Степ кличе“ Натана Лур'є; з молодих підростаючих кадрів слід відзначити здібного новеліста М. Ковальчука, його книжка „Майдан Тевелева“ звернула на себе увагу читача й критики.

V

Ті ж процеси, хоч трохи в загальмованих темпах, відбуває в собі українська радянська поезія. На творчій нараді з питань поезії було констатовано відставання поезії від інших видів літератури щодо глибини відображення основних процесів соціалістичної дійсності. Це явище властиве не лише Україні. Але тут воно має свої особливості. Із значно більшими ускладненнями, ніж в інших видах літератури, завойовує свої позиції соціалістичний реалізм у творчості поетів старшого покоління, зокрема поетів, які вийшли з націоналістичного табору. Видатний майстер версифікації й образу П. Тичина перейшов до злободенної бойової тематики, щоб захоплено оспівувати ведучу роль партії (збірка „Партія веде“), і це, безперечно, значна наша перемога; проте ми зробили б йому погану послугу, якщо б замовчували нерівність, деяку навіть непевність художнього виявлення нових для Тичини тем та ідей.

Ця ж непевність є в останніх творах другого значного майстра вірша, колишнього „стовпа“ буржуазно-націоналістичної групи „неокласиків“ М. Рильського, який на тій же творчій нараді звертався до аудиторії з нерозв'язаним для нього досі питанням: чи придатні формальні засоби символізму (яких Рильському трудно позбутися) для відображення героїчної доби будівництва соціалізму? Нарешті, М. Бажан

дуже повільно і з скрипом виривається з націоналістичного болота, в яке погрузло коріння його творчості, не наважуючись порвати з улюбленою ним проблемою роздвоєння, гомосексуалізму, що по суті відбиває таку ж дрібнобуржуазну роздвоєність психіки самого автора.

З другого боку, туго перебудовуються колишні лефівці (М. Семенко), вперто продовжуючи культивувати публіцистичність і навмисну вульгарність у своїх творах. І якщо О. Влизько описує, як він убив в собі свого друга Дон-Жуана, то виразно відчувається, що йому так само важко розлучитися з цим лефівським Дон-Жуаном, як Бажану з націоналістичним Гамлетом.

Але за ці роки виросла і сміливо увійшла в літературу поетична молодь, яка випередила поетів старшого покоління. Остання нарада з питань поезії свідчила про зростання цієї молоді, переважно комсомольців. Серед них насамперед слід відзначити Леоніда Первوماйського — поета великого емоціонального напруження і широкого тематичного розмаху. С. Голованівський, Ігор Муратов, В. Собко, І. Каляник і ряд інших (серед них — гуртківці-донбасівці) часто ще не урівноважені, іноді збиваються, але талановиті, яскраві — перемагаючи в процесі зростання неминучі покищо недолади і зриви, швидко ростуть та міцніють.

Трохи застигла в своєму розвитку інша група молоді, членів колишньої організації комсомольських письменників „Молодняк“ — П. Усенко, М. Шеремет і інші. Проте, розгорнута перед з'їздом творча дискусія, самокритика — і їх примушує активізуватися і більше працювати для підвищення художнього рівня своїх творів.

В єврейській літературі цей процес проходить трохи інакше. Найвидатніший пролетарський поет І. Фефер — автор кращого, на нашу думку, твору про Донбас в радянській літературі (поема „Пласти“), очолює поетичний фронт, поет-комуніст Х. Гільдін, безпартійні поети з значним літературним стажем Гофштейн, Л. Квітко, Х. Левіна — є видатними фігурами в поезії. Тут молодняк зростає повільніше.

В російській поезії на Україні, поряд Я. Городського („Лагерь“, „Отступление смерти“) командні висоти знову ж таки посідає Донбас: П. Безпощадний, Ю. Черкаський, А. Фарбер. Швидко розвивається харківська група молоді — З. Кац, Хазін, Вишеславський, Кондратенко.

VI

Оргкомітет УСРР розвинув велику підготовчу роботу до з'їзду. Проведено низку республіканських і обласних нарад з питань поезії, прози, драматургії, малювання, спеціальні засідання і наради присвячувалося проблемам мови в

українській художній літературі: ці проблеми на Україні стоять може гостріше, ніж будьде. В галузі мови, термінології, особливо активно працювали шкідники - націоналісти. В процесі готування до з'їзду виразніше виявилися всі сильні і слабкі сторони української радянської літератури. Недоладів і хиб ще багато. Звичайно, українській літературі, в більшій чи меншій мірі, властиві вади цілої радянської літератури. Проблема учоби, подолання відставання літератури, особливо критики, тут так само актуальна, як і в інших республіках, як і скрізь в Союзі.

Глибина художнього показу процесів, які відбуваються в країні, й тут не завжди адекватна тематичному охопленню і актуальності тематики. І тут за недостатнього рівня ідейного змісту дає себе відчувати відставання форми. Схематизм у показі героя соціалістичного будівництва, спрощеність сюжетної побудови, публіцистичність, риторика — все це в більшій чи меншій мірі властиве і творам українських радянських письменників.

В роботі оргкомітету України ще багато засідательської метушні, декларативного і парадного, загального культуристства.

Класова боротьба в змінених, ускладнених формах продовжується в самій літературі і за літературу. Класовий ворог не припиняє спроб використати в своїх цілях цю гостру зброю впливу на маси, не покидає надій на те, що йому вдасться знову перетягнути на свій бік найнестійкіших представників письменницької інтелігенції.

Але позиції української радянської літератури в цій боротьбі тепер міцні, як ніколи. Удар партії по націоналізму, повсякденна увага її до літературної ділянки, сьгоднішнє піднесення в літературі УСРР, — все це запорука дальшого зростання, зміцнення, звільнення від помилок, подолання відставання. З двох шляхів, якими могла розв'язуватися доля України, а значить і її культури, мистецтва, літератури, остаточно переміг більшовицький, інтернаціоналістичний шлях, вказаний Леніним, шлях, по якому веде нас т. Сталін. І українські письменники не забудуть своєї зустрічі і трьохгодинної розмови з тов. Сталіним в 1929 році — розмови, яка для більшості з них стала могутнім фактором, що остаточно визначив їхній перехід на цей більшовицький, сталінський шлях.